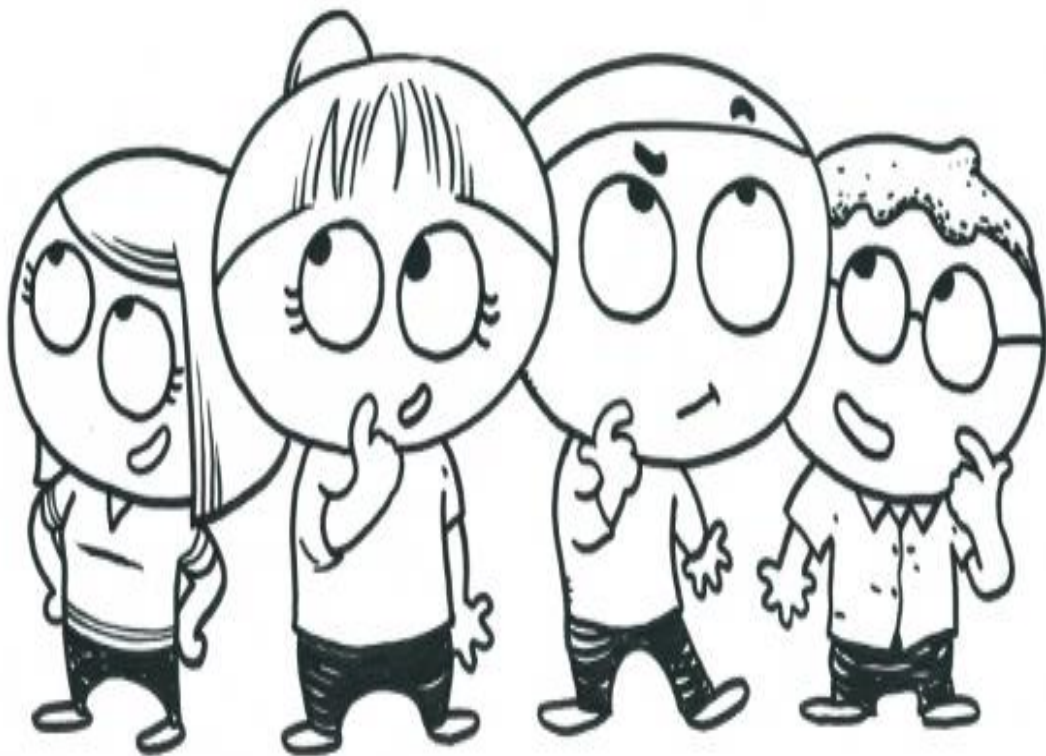

Ungdom, identitet og uddannelsesvalg

Speciale Politik og administration

2016

Bo Trosborg

Vejleder Johannes Andersen

AALBORG UNIVERSITET
STUDENTERRAPPORT

Abstract

This study examines how young people in Denmark make a choice regarding education. The choice of education is examined as a free choice for the individual even though it is strongly influenced by both their peers and society in general. The educational system is considered of great significance for the individual as well as for the society, as it helps forming the individual as a citizen as well as serves as an introduction to the labour market. In order to examine the incentive behind their choice, 6 individuals are interviewed regarding their application for an youth education programme. The process of choosing these persons was a preferential selection of diverging respondents as they hold different positions and have different plans in the educational system. The interviews are conducted in a semi structured way and analysed as a hermeneutic examination, and theory is used to provide a deeper and more profound understanding of central notions such as youth, identity and education.

From this study the findings are, that people make up their minds of which education to follow, because they seek for an ideal. One major ideal for the young is a wish to stay young. To achieve this they define strategies, which gives them the opportunity to stay in school for a long period of time. Or at least stay within the educational system. Being a part of the educational system is often considered as the very centre of the definition of being young. And being young is regarded as an ideal - not only for the youth itself - but also for most parts of the modern society. Because of this definition especially work related educations may be deselected, as they contain a lifestyle that is regarded as the lifestyle of grownups.

Some people do not have the skills or the possibility to seek a non-work related education – in generally called a high school diploma. They may choose the work related education and make plans

for further education after that. Even youngsters who have had bad experiences in elementary school, may make plans for further and more in depth education. They will blame themselves and not the school system for their lack in skills and focus on their free choice to strengthen their capabilities. When making a long carrier plan they expect the opportunity for what is considered as better jobs on a long term, and they too can stay within the educational system. The people in this study, who have chosen work-related educations, also have a different approach to being young. An approach which provides them the possibility to stay young although not staying in school.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	6
2. Problemformulering	8
3. Metode	10
3.1 Det subjektive	10
3.2 Interviewguide	12
3.3 Analysen.....	15
4. De unge	17
4.1 Anja – butikschefen	17
4.1.1 Efterskole	18
4.1.2 Første ungdomsuddannelse	19
4.1.3 Butikken	22
4.1.3 Fremtid	25
4.2 Birk – den pædagogiske assistent	26
4.2.1 De første valg	26
4.2.2 Bekræftelsen.....	30
4.3 Carl – politibetjenten.....	32
4.3.1 Drengedrøm og interesse	33
4.3.2 Indre motivation – ydre modstand	35
4.3.3 Ungdommen slutter med arbejdslivet	36
4.4. Diana – bankassistenten	39
4.4.1 Det frie valg	40
4.4.2 Det familiære valg.....	43

4.4.3 Målet for uddannelse.....	44
4.4.4 Ungdom.....	45
4.5 Emil – fiskeren.....	47
4.5.1 Når skolen er ens modstander	48
4.5.2 Ungdomsuddannelsen	50
4.5.3 Livslang læring	53
4.6 Freja – toldereren	54
4.6.1 Ungdomsuddannelsen	55
4.6.2 Om råd og vejledning.....	57
5. Sammenfattende analyse.....	60
5.1 Ungdom.....	60
5.1.1 Idealet.....	61
5.2 Uddannelse.....	64
5.3 Identitet	67
6. Konklusion.....	70
7. Litteraturliste.....	72

1. Indledning

Dette projekt vil handle om unges valg af uddannelse. Uddannelsesvalget er et centralt anliggende såvel for den enkelte som for samfundet. For det enkelte individ er uddannelsesvalget vigtigt, da det dels udgør en vigtig del af deres sociale liv, men også spiller en central rolle i deres efterfølgende muligheder på arbejdsmarkedet. Uddannelse er således med til at føre mennesket ind i det samfund de er en del af, hvilket både den unge og samfundet har stor interesse i. Samfundet har tillige økonomisk interesse i, at folk uddanner sig indenfor fag, der på sigt vil komme samfundet til gavn. Området søges styret gennem målsætninger i forhold til, hvilke uddannelser folk skal uddannes indenfor, og begrænsninger på hvor mange, der skal uddannes indenfor bestemte uddannelsesretninger.

Ofte opdeles uddannelser i to forskellige grupper; ungdomsuddannelser og videregående uddannelser. Ungdomsuddannelse består af uddannelser, der kan tages i umiddelbar forlængelse af grundskolen og kan igen inddeles i erhvervsuddannelser, gymnasiale uddannelser, særligt tilrettelagte uddannelser, samt nogle få private uddannelser. De videregående uddannelser er uddannelser, der normalt forudsætter en ungdomsuddannelse at blive optaget på, og dækker bl.a. over erhvervsakademiuddannelserne, professionsbachelorne og universitetsuddannelserne.

Uanset om det drejer sig om ungdomsuddannelser eller videregående uddannelser, optages man på uddannelsen gennem en ansøgning. Det vil sige, at den enkelte træffer en beslutning om aktivt, at sende en ansøgning for at blive optaget, og ansøgningen danner baggrund for et eventuelt optag. Dette projekts fokus ligger på dette valg og den beslutning, der ligger bag ansøgningen.

Uddannelse er derfor et spørgsmål, som den enkelte må stille sig selv; Hvilken uddannelse vil jeg søge ind på, og hvordan er mine muligheder for at blive optaget på den pågældende uddannelse? Uddannelsesvalget er derfor først og fremmest et valg, som den enkelte må træffe for sig selv. Samfundet kan søge at påvirke valget gennem markedsføring, gennem adgangsbegrænsninger og med råd og vejledning, men afgørelsen ligger hos den enkelte.

Tidligere var forholdet mellem uddannelse og individ måske mere et spørgsmål om tradition og om muligheder. Uddannelsesvalget kunne måske dårligt nok karakteriseres som et valg, da der ikke var lige adgang til uddannelse, og familie og tradition spillede afgørende roller i beslutningen. Fremvæksten af industrisamfundet har dog ændret på dette og giver alle formelt lige adgang til uddannelsessystemet. Derfor kan vi sige, at vi i dag

”lever på godt og ondt i et samfund der både kan kaldes et videnssamfund og et informationssamfund, men også på disse områder fundamentalt er indrettet som et markedssamfund. I den sidste ende er det forbrugerens valg der er udslagsgivende”

(Illeris 2005, s. 59).

Forbrugeren er her den unge, der forventes at træffe et fornuftigt valg til gavn for sig selv og for samfundet.

2. Problemformulering

Unge der starter på en ungdomsuddannelse, starter på baggrund af et individuelt valg. At unge tager en ungdomsuddannelsen menes generelt, at have værdi såvel for den enkelte som for samfundet, og de unges valg er i udgangspunktet frit. Men der ligger der en dobbelthed i valget, idet friheden til at vælge også indeholder et krav om, at man skal vælge – og man skal vælge rigtigt. Selvom valget principielt er overladt til den enkelte, følges valgprocessen tæt og med stor interesse og det offentlige søger direkte eller indirekte at påvirke valget:

”Et stadig mere udbredt ”mantra” i den politiske debat synes derfor at være, at samfundet og ikke mindst uddannelsessystemet må træde til med vejlednings- og afklaringsforanstaltninger, som kan hjælpe de unge med at se, hvad ”det rette valg” for dem vil være” (Hutters s. 8).

I mantraet ligger en forestilling om, at hvis man tænker sig godt om, undersøger grundigt og udnytter valgprocessen, så finder man den rette uddannelse. Eller som undervisningsminister Ulla Tørnæs formulerer det: ” Unge skal tænke sig om og vælge rigtigt, når de søger om optagelse på de videregående uddannelser” (Berlingske Tidende). Heri ligger, at man kognitivt skal tænke sig om og ad den vej nå frem til et rigtigt valg. Men når man vælger at starte på en uddannelse, indgår en række forskellige overvejelser af mere eller mindre bevidst karakter. Det er min antagelse, at uddannelsesvalget ikke udelukkende er et rationelt valg, hvor fordele og ulemper stilles op ved siden af hinanden, inden en beslutning træffes. For de unge er uddannelsesvalget nemlig ikke kun et spørgsmål om, hvad jeg skal være, men også et spørgsmål om hvem jeg skal være. Valget kan ikke isoleres til, hvad man ønsker at beskæftige sig med, men er også et spørgsmål om, hvordan man oplever sig selv. De unge søger efter et match mellem deres forestilling om, hvem de er, og hvem de kan blive. De unge spejler sig i deres egen forestilling om, hvordan man ser ud, når man er i gang med en bestemt uddannelse.

”Studiet handler på den måde også om identitet, om at blive bekræftet og anerkendt, og om at tilegne sig en identitet i tilknytning til det studium og den faglige kultur man er på vej ind i” (Illeris 2005, s. 158).

Heri ligger to antagelser, hvor den ene går på den faglige identitet og den anden på den personlige identitet. På den baggrund opstilles to teser, der ønskes undersøgt:

1. Valget af uddannelse sker ud fra en forestilling om en identitet, der følger med den pågældende uddannelse. Billedet af identiteten handler om meget mere end fag og niveauer, men også om, hvem de tror, de kommer til at blive som person.
2. Uddannelsesvalget er ikke kun et valg af uddannelse, men også et erhvervsvalg. Derfor er billedet, som uddannelsesvælgeren forsøger at tegne sig, ikke begrænset til tiden som studerende. Det handler i et vist omfang også om et billede af sig, som er beskæftiget i erhvervet.

Teserne leder os frem til det for projektet styrende spørgsmål:

I hvilket omfang oplever unge valget af uddannelse som et valg af identitet??

3. Metode

”I hvilket omfang oplever unge valget af uddannelse som et valg af identitet?” spurgte jeg indledningsvis. Spørgsmålet hviler på mindst én præmis. Nemlig præmissen om at uddannelsesvælgere frit kan vælge mellem forskellige uddannelser. Selvom det kan være svært at forestille sig, at uddannelsesvalget ikke sker velovervejet og frit, skal præmissen alligevel udfordres. Den franske sociolog Bourdieu beskriver, hvordan forskellige strukturer sætter sig igennem ”bag om ryggen” på individerne. I Danmark vælger mange den samme uddannelse som deres forældre, hvilket ofte betegnes som ”den sociale arv”. Andre forhold som ressourcer og miljø påvirker valget, og man kunne derfor hævde, at valget ikke er frit, men er determineret af for individet eksterne faktorer. Normativt mener jeg dog, at uddannelsesvalget bør være frit, og at det opleves som frit for den enkelte. Eller om ikke andet så giver valget

”muligheden for at reflektere over og forholde sig til afgørende situationer i uddannelses- og erhvervsforløbet. Det er efter min opfattelse et godt argument for at opretholde et begreb og uddannelses- erhvervsvalg, blot man ikke forveksler det normative udgangspunkt med den sociale virkelighed” (Rasmussen s. 66)

Derfor vil jeg forholde mig til valget, som om det var frit, men vil undersøge de eksterne faktorer, der har været afgørende for, at valget faldt ud, som det gjorde.

3.1 Det subjektive

Denne undersøgelses spørgsmål er formuleret, så fokus ligger på den subjektive oplevelse af valget. Eftersom kernen i undersøgelsen er subjektivt, og således genstand for fortolkning, har jeg valgt at indskrive undersøgelsen i en hermeneutisk forståelse.

”Hermeneutikken er den praktiske kunst at fortolke og forstå fænomener, der er lagt mening i: Tekst og tale (sproglige fænomener, andre udtryksformer, handlinger samt evt. begivenheder og sagsforhold)” (Jacobsen s. 165).

Dette projekts formål er at få en dybere forståelse af uddannelsesvalget, som det opleves hos unge uddannelsesvælgere.

Hvordan unge oplever deres valg vil afhænge af, hvordan de forstår sig selv i relation til uddannelsesvalget. Gadamer bruger begrebet ”forståelseshorisont” som betegnelse for individers forforståelse: ”I forståelseshorisonten er ens livserfaringer opsamlet og fungerer som fremadrettede forventninger” (Jacobsen s. 169). Forståelseshorisonten kommer bl.a. til udtryk gennem vores sprog og måden, hvorpå vi anvender og opfatter begreber. Mennesker anvender begreber forskelligt og tillægger dem forskellige betydninger afhængig af deres forståelseshorisont. For at nå frem til unge uddannelsesvælgeres forståelseshorisont er der valgt interview som metode. Jeg har valgt at interviewe 6 unge om deres oplevelse af, at vælge ungdomsuddannelse. For at kunne nå frem til respondenternes forståelseshorisonter bliver sproget og anvendelsen af begreber afgørende. Derfor bliver begreberne også kernen af analysen. Både ved i interviewet at spørge til opfattelsen af et begreb, men også ved at tage begreber ud og se på dem fra forskellige vinkler opnået en dybere forståelse for begrebets kompleksitet. Gennem denne analyse får man derfor en dybere forståelse af begreber og den virkelighed, de er konstrueret i. Forskeren kommer således til at trænge dybere ind i begrebet ved at se på det fra flere vinkler hvorfor metoden ofte betegnes som en spiral. Man bevæger sig rundt om et begreb og kommer gradvist længere ned – eller højere op, afhængig af synsvinklen – og opnår nye erkendelser. Derfor kunne jeg sikkert med fordel have gentaget mine analyser efter at have lavet den sidste analyse,, da denne har leveret ny indsigt og ny erkendelse.

3.2 Interviewguide

Selvom teori ikke er styrende for interviewene, ligger der dog nogle temaer, som vi skal igennem i interviewene. Som en huskeseddel har jeg lavet en interviewguide, der kan findes i bilag 7. Jeg har således valgt en ustruktureret interviewmetode, hvor der lægges vægt på aktiv lytning og en høj grad af tilstedeværelse. Det hænger sammen med, at der er tale om unge mennesker, der skal fortælle om nogle relativt personlige forhold, og tillid derfor skønnes ret afgørende for et succesfuldt interview. Havde man valgt et mere struktureret interview, ville man være mere sikker på, at få spurgt om alt, men til gengæld kunne svarende bære præg af en distance mellem interviewer og respondent.

Interviewguiden er bygget op i to spalter, hvor spalte et udgør huskesedlen til mig, og spalte to er mine bevæggrunde for at netop dette tema skal med. Det er ikke tanken, at guiden følges slavisk eller kronologisk, ligesom rækkefølgen heller ikke er et udtryk for vigtigheden af det pågældende tema. Rækkefølgen på temaerne vil i høj grad være præget af, hvordan respondenterne selv fortæller, og hvad det falder naturligt at spørge videre ind til. Under hvert tema er der dog lagt nogle konkrete spørgsmål, der kan tjene som indgange til at tale om det pågældende tema. Her er der ofte valgt lukkede spørgsmål, da de er lettere at svare på, men til gengæld ikke kræver den store refleksion og er vanskelige at bygge videre på. I en mappe for sig selv vil der ligge transskriptioner af interviewene kaldet bilag 1-6, efterfulgt af interviewguiden. For at sikre anonymitet er de unges navne opdigtede, men stednavne er angivet korrekt.

Det vil sige, at jeg både vil forholde mig til respondentens subjektive fortælling og til generelle aspekter ved valget. Det kan være i form af praktiske forhold (lovgivning, institutioner mv.), men også i forhold til min egen forståelseshorisont. Min egen forståelseshorisont bliver således et element, jeg ikke kan trække ud af undersøgelsen, tværtimod er det den, jeg ønsker at kvalificere og udvide.

Man kan sige, at formålet med undersøgelsen er at udvide og nuancere min forståelseshorisont og på den måde udvikle ny teori på området.

De 6 respondenter er valgt ud fra et ønske om, at de skal have forskellige positioner i uddannelsessystemet. Der er derfor tale om, hvad der normalt betegnes som en selektiv udvælgelse af afvigende respondenter (jævnfør Nielsen s. 113). Et fælles kriterie, som alle respondenter skulle opfylde, har været deres relation til selve valget. De har enten lige søgt ind på en konkret uddannelse, eller de er meget tæt på at søge ind. I et enkelt tilfælde er den unge allerede startet på uddannelsen, men fokus ligger fortsat på selve valget af uddannelsen. Jeg har bevist fravalgt at opsøge en folkeskole, hvor der ellers ville være en række unge, der netop har søgt ind på en ungdomsuddannelse. Derved ville jeg have fundet unge, der i hvert fald på ét punkt var i samme position i forhold til valget – når man afslutter grundskolen, skal man vælge. Det antages, at dette forhold påvirker de unge, og at det ville give undersøgelsen nogle enslydende fortællinger.

Med dette fravalg in mente er der valgt respondenter i en bredere aldersgruppe og med forskellige erfaringer – flere erfaringer end blot fra grundskolen. Til gengæld kommer der flere respondenter, der har afbrudte skoleforløb bag sig, hvilket ikke havde været tilfældet med unge, der kommer direkte fra grundskolen. Derved kan der være relativt flere med dårlige oplevelser fra uddannelsessystemet, end hvis man havde været ude i grundskolen. Men da jeg ikke ønsker at generalisere på baggrund af undersøgelsen, men blot at konstatere, om at fænomen findes, ser jeg ikke det som et problem. Måske endda tværtimod, idet der netop ved at undersøge denne gruppe kan identificeres fænomener, der indgår i overvejselsen, men som blot ikke kommer til udtryk, når man spørger de unge, når de forlader grundskolen. To af respondenterne går i øvrigt fortsat på grundskolen, men de er ikke kendetegnet ved at have positive oplevelser ved grundskolen.

Respondenternes kan senere fortryde det valg, der er udgangspunkt for interviewet. De kan undlade at starte på den pågældende uddannelse eller afbryde den. I begge tilfælde kan man sige, at der så starter en ny valgproces. Man kunne således opfatte de unges position som en længerevarende valgproces. En valgproces, der blot midlertidigt har nået en stabil fase med beslutningen om at starte på en konkret uddannelse. I den forstand ville det have været interessant at undersøge valget over en længere periode og se på, hvorvidt de unge holdt fast i deres beslutning, og hvorvidt de konkrete årsager til valget var medvirkende til, at de blev i uddannelsen. Et sådan længerevarende studie ligger imidlertid udenfor dette projekts rammer. Her bliver ansøgningen opfattes som en afrunding på en proces, vel vidende at denne proces er en del af en anden og større proces.

De 6 unge har søgt ind på meget forskellige ungdomsuddannelser. Tre er mænd og tre er kvinder. Der er også tilstræbt en aldersmæssig spredning, idet den yngste var 16 på interviewtidspunktet og den ældste 23. Gennem spredningen bliver det muligt at se på, om der går overvejelser igen på tværs af alder, køn og indhold af uddannelse, uden at man kan konkludere på forholdene generelt. Der kan altså ikke i denne undersøgelse konkluderes på, hvorvidt et fænomen generelt eller ofte indgår i en overvejelse, men blot at det har været en del af den konkrete respondents overvejelser. På den måde kan denne undersøgelse give en forståelse af de unges valgprocesser og de heuristikker, de unge måtte have, men der kan ikke konkluderes på frekvensen af heuristikken. Eftersom der er valgt et relativt højt antal respondenter, gives der dog mulighed for at undersøge fænomener og begreber fra flere forskellige synsvinkler, end hvis der havde været færre interviews. Til gengæld kunne man måske have kommet dybere ned i et fænomen og fået plads – og tid – til mere teori.

Kritikere af denne hermeneutiske tilgang vil indvende, at der er gode muligheder for, at man som forsker blot går ud i virkeligheden og bliver bekræftet i de antagelser og teorier, man havde i forvejen. Jeg mener dog, at det modsatte er lige så sandsynligt – at man gennem mange tætte møder med virkeligheden bliver udfordret i sine antagelser og tvinges til at genoverveje og revidere sine billeder af virkeligheden – sin teori.

Nogle respondenter har jeg haft kontakt til via Kolding HF og VUC, hvor jeg selv er ansat. Her har jeg været særligt opmærksom på, at der ikke indgår nogen magtrelation mellem mig og respondenterne, ligesom jeg ikke har været en konkret del af deres hidtidige skoleforløb. Andre unge har jeg kontaktet via deres vejleder i Ungdommens Uddannelsesvejledning og en enkelt gennem en lærer på en ungdomsuddannelse. Det har således været en stor fordel at kunne bruge mit eget netværk i kontakten til respondenterne. Det har gjort det forholdsvist enkelt at nå frem til unge med forskellige positioner i forhold til uddannelsessystemet. Interviewene er blevet foretaget på de unges uddannelsesinstitutioner og i deres undervisningstid, hvilket igen har været en fordel. Det til trods havde jeg oprindeligt lavet otte aftaler med unge, men tre var ikke til stede på det aftalte tidspunkt, og der blev derfor arrangeret en sjette aftale. Dette illustrerer også det relativt høje antal skrøbelige unge jeg mødte grundet valget af målgruppe, hvor skrøbeligheden afspejles i deres afbud.

3.3 Analysen

Analysen vil i første omgang være centreret omkring den enkelte unges spontanfortælling – deres narrativ. Formålet med denne analyse er, at få adgang til individets forståelseshorisont gennem deres begrundelser og argumenter for valget. Gennem analyse kan man nå frem til en årsag for valget, hvilket ikke nødvendigvis er sammenfaldende med begrundelsen for valget. Begrundelsen kan fx være, at man synes et job lyder spændende, mens en årsag fx kan hænge sammen med opvækst og

social arv. Analysen vil således tilstræbe at nå ind bag ved den unges spontanfortælling omkring sit valg. Valget af uddannelse kan dermed forstås ud fra individets egne oplevelser og erfaringer, men det er interessant at se, om der kan findes nogle generelle tendenser i valgprocesserne. Derfor ville det være en begrænsning, hvis den narrative analyse stod alene. Derfor vil de seks analyser efterfølgende blive knyttet sammen i en fælles tværgående analyse. Herved kan jeg nå et niveau højere op i forståelsen af et begreb, og på dette tidspunkt inddrages relevant teori. Denne analyse vil generelt søge efter forklaringer på et systemniveau, hvor det undersøges hvorledes respondenternes narrativer korresponderer med uddannelsessystemet. Kun i meget begrænset omfang vil der i analysen kunne hæves til et endnu højere samfundsmæssigt perspektiv. Derfor er der også valgt teoretikere, der netop bidrager med forståelser af uddannelsessystemet; Per Schulz Jørgensen, Katznelson, Illeris med videre.

4. De unge

Når man lytter til de unges fortælling om uddannelsesvalget, kan man høre, at de oplever, at valget er deres. De unge fortæller, hvordan valget var deres, men de har ikke været alene i valget. Alle respondenter i denne undersøgelse har støttet sig til en person i sit valg. Det er som regel den nære familie, man støtter sig til, men også onkler og arbejdsgivere kan bruges.

4.1 Anja – butikschefen

Anja er på interviewtidspunktet 17 år og kommer fra en større landsby vest for Skive. Anja har en yngre bror og bor sammen med sine forældre, der begge har en erhvervsuddannelse som deres højeste uddannelse. Hun afsluttede grundskolen med 9. klasse på den lokale skole og tog efterfølgende 10. klasse på efterskole. Anja har valgt en erhvervsuddannelse og har gennemført det første grundforløb. Hun er netop startet på det andet grundforløb på handelsskolen med et mål om at gennemføre uddannelsen til butiksassistent. Uddannelsen består for Anjas vedkommende af to på hinanden følgende grundforløb af hvert 20 ugers varighed, hvoraf det første er bestået. Efter andet grundforløb venter et hovedforløb på 2 år. Anja er godt i gang med sit andet grundforløb, men har skiftet fra en skole i Viborg til en skole i Skive, hvor jeg møder hende. Anja forklarer skiftet:

”Anja: Viborg er for stor. Viborg er for snobbet. Skolen er snobbet af helvedes til.

De elever, der gik der, havde gået sammen i ½ år i forvejen, og jeg kendte ingen i den klasse, da jeg kom. Som den eneste nye følte jeg mig kæmpe meget udenfor.”

(Bilag 1, side 27)

Skiftet kan altså ses som et relativt udramatisk skifte, der hænger sammen med, at klassen i Viborg har et tæt sammenhold, som Anja har svært ved at komme ind i. Det er dog også interessant, at Anja også bruger byens størrelse som argument. Anja kommer fra en relativt lille by og tager til den største

by på egnen (Viborg) og tager derefter tilbage til den lidt mindre by Skive. Geografisk er Viborg også længere væk fra barndomshjemmet end Skive, og vi kan derfor se skiftet som et skifte tættere mod hjemmet. Måske var Anja kommet for langt væk hjemmefra og oplevede en større by som skræmmende.

Anja gennemførte faktisk det første grundforløb inden for en helt anden uddannelse – baker, hvilket er årsagen til, at hun kommer ind i den allerede etablerede klasse. Efter at have afsluttet sit grundforløb 1 som baker, skiftede hun uddannelse og gik i gang med grundforløb 2 som butiksassistent. Anjas historie kan således skitseres på følgende måde med fokus på hendes valgsituationer:

1. Efter 9. klasse vælges efterskole
2. Efter 10. klasse valg af første ungdomsuddannelse - baker
3. Efter grundforløb 1 skifte fra baker til butiksassistent
4. Tidligt i grundforløb 2 skifte fra Viborg til Skive

Anja er født og opvokset i en lille landsby og går de første 10 år i en samlingskole på landet. Skolen går kun til 9. klasse, så elever, der ønsker at tage 10. Klasse, må søge til en anden by. For Anjas vedkommende bliver afslutningen på 9. klasse dermed også et skifte til en 10. klasse på en efterskole.

4.1.1 Efterskole

Anja vælger en mindre efterskole, der ligger ca. 100 km fra forældrenes bopæl. På det tidspunkt er Anja meget optaget af sin hobby, som er ridning. En hobby hun på det tidspunkt driver på konkurrenceplan. Efterskolen, hun går på, giver mulighed for at drive hobbyen om end i et mindre omfang, end hun hidtil har dyrket den på. Valget af efterskole kan således betragtes som en matchning

mellem Anjas interesse og udbuddet af fritidsaktiviteter på efterskolen. Interessen for heste kan således forklare, hvorfor hun valgte at tage på netop den efterskole, men årsagen til, at hun overhovedet tog på efterskole, skal findes et andet sted. Allerede i denne første beslutning om at tage på efterskole demonstrerer Anja, at et valg har flere dimensioner og flere lag. Anja begrundet valget af efterskole som et ønske om et højere selvværd:

”Der var jeg et år for at blive selvsikker, selvstændig, lære mig selv at kende.”

(Bilag 1, side 7)

Men det er langt fra den begrundelse, Anja giver til sine omgivelser. Der er fortællingen et meget konkret ønske om at få bedre karakterer:

” Det er altid den forklaring, alle folk har fået. Jeg er blevet mobbet stort set hele min folkeskole. Så min folkeskole skulle aldrig have at vide, at det var fordi, jeg ville vokse med mig selv. De fik at vide, at det var på grund at karaktererne, og så kunne de egentlig rende mig pænt meget, da jeg var færdig der.” (Bilag 1, side 7)

Anja fortæller, at den primære årsag til, at hun tog på efterskole, var at vokse med sig selv. Denne forklaring holdes imidlertid skjult, da den – i Anjas optik – vil afsløre hende som en skrøbelig person. Bagsiden af fortællingen om, at hun ønsker at vokse med sig selv, bliver for Anja til fortællingen om, at hun ikke er god nok, som hun er. Og den fortælling vil hun gerne holde for sig selv. Så hellere give en forklaring om at ens karakterer – målt som faglige kompetencer – har brug for at blive styrket.

4.1.2 Første ungdomsuddannelse

Anja betegner efterskoleopholdet som en kæmpesucces, og hun kommer hjem med øget selvværd og bedre karakterer (Bilag 1, side 6). Men hun kommer ikke hjem og er afklaret i forhold til, hvad hendes næste skridt skal være:

”Anja: Dengang vidste jeg ikke, hvad jeg skulle. Jeg skulle bare have et eller andet at lave.” (Bilag 1, side 13)

At hun skulle i gang med uddannelse, er dog på det tidspunkt så indlysende, at hun ikke retrospektivt sætter spørgsmålstegn ved det. Derimod benytter hun sig af sine forældre til at vælge. Denne gang er der ikke et indre ønske om at blive bedre, dygtigere eller vokse med sig selv. Der er blot et ubønhørligt krav om, at hun skal i gang. Derfor

”starter jeg på Mad til mennesker. Det er fordi jeg har noget engelsk, der ikke går supersmart. Så tænkte jeg, at min mor hun er uddannet bager, og hun er uddannet konditor, og hun fik 12 til eksamen, så der må være noget i blodet, jeg kan arve derfra. Så tænkte jeg, at jeg kunne starte på den uddannelse” (Bilag 1, side 13)

Hvorvidt moderen rent faktisk er såvel bager som konditoruddannet er uvist, men hun fik næppe 12 til eksamen. Alene det forhold at karaktersystemet er ændret, så karakteren 12 ikke eksisterede, gør dele af Anjas fortælling usandsynligt. Men tilbage står, at Anjas oplever moderen som meget kompetent indenfor faget. Og hun bruger denne kompetence som sin egen rettesnor.

Der er noget engelsk, der ikke går supersmart, fortæller Anja og hvilken begrænsning, det sætter for hende, er uvist. De eneste ungdomsuddannelser, hvor engelsk har betydning for at komme ind, er de gymnasiale uddannelser. Derudover er hun på det tidspunkt helt blank i forhold til, hvad hun ellers kunne tænke sig af uddannelse. Anja afviser imidlertid flere gange at have interesse i de gymnasiale uddannelser. Negeringen er dog så kraftig, at man kan få den tanke, at hun reelt oplever sig afvist på de gymnasiale uddannelser, og i trods bevæger sig i retning af erhvervsuddannelserne. Oprindeligt havde hun også en plan om at blive dyrlæge, hvilket forudsætter en gymnasial uddannelse (Bilag 1, side 16). I den forstand bliver valget af erhvervsuddannelse således præsenteret som et frit valg, men

er reelt et valg i konsekvens af systemets krav til ønskeuddannelsen. Anja fortæller også, at omgivelserne lægger op til, at de gymnasiale uddannelser er bedre end erhvervsuddannelserne:

” Så jeg tror ikke på, at dem med en gymnasieuddannelse, de står meget bedre end os (...) Jeg er træt af at høre på dem, der siger, at gymnasiet det er bedre.

I: Er der mange, der siger det til dig?

Anja: Nej ikke mere, men jeg har også forsvaret det.” (Bilag 1, side 22)

Anja har altså ofte oplevet at skulle forsvare holdningen om, at erhvervsuddannelser er lige så gode som de gymnasiale. Eftersom hun oplever synspunktet som kontroversielt, er det ikke overraskende, at uddannelsesvalget i første omgang opleves som et valg mellem erhvervsuddannelse eller gymnasial:

”I: Du sagde på et tidspunkt: Du får aldrig mig i gang med en gymnasieuddannelse, for jeg kan ikke sidde stille. Det fik mig til at tænke, at det er sjovt, at du vælger netop en gymnasieuddannelse. For jeg kunne også sige; jeg får dig garanteret heller ikke i gang med en smedeuddannelse, eller en mekanikeruddannelse.

Anja: Jo, det kunne du godt. Erhvervsuddannelser har jeg ikke noget imod, for det er ikke at sidde stille hele tiden” (Bilag 1, side 21)

Årsagen til at valget så falder på netop bageruddannelsen, hænger meget konkret sammen med en social arv. Hun vælger at starte på bageruddannelsen på grund af sin mors erfaringer med uddannelsen. En uddannelse moderen i øvrigt aldrig har gjort brug af, og Anja heller ikke forventede at ville bruge, fordi ” Det er helt åndsvagt at have en familie og så være bager samtidig”. (Bilag 1, side 13) Det er således bager som profession, Anja afviser, og ikke selve uddannelsen. De to ting hænger naturligvis sammen, men det er interessant, at det er beskæftigelsen og ikke uddannelsen, der

bliver afgørende for Anjas fravalg af uddannelsen. I hendes tanker er hun allerede videre fra uddannelsen og i færd med at tænke job, familie og karriere.

Det er den eneste gang, Anja fortæller konkret om, hvordan forældrene har indflydelse på hendes valg. Familien er dog meget konkret til stede i hendes liv, og hun fortæller, at hun besøger sine bedsteforældre og sin oldemor på ugentlig basis. Anja fortæller flere gange om, hvordan hun er præget af sine forældre og sin families værdier.

” Vi kan ikke sidde stille i vores familie. Vi er ikke en familie, der kan sidde stille – det kan vi ikke. Det er noget vi har arvet fra vores mor og far.” (Bilag 1, side 23)

Her kan vi også ane konturerne til, hvorfor det oplagte valg af ungdomsuddannelse er en erhvervsuddannelse. Anja tager nogle værdier med fra hjemmet, og det er de værdier, hun søger i valg af uddannelse og profession.

4.1.3 Butikken

Unge, der afslutter grundskolen, skal søge ind på en ungdomsuddannelse senest 1. marts. Da Anja afslutter sit år på efterskole, har hun således søgt ind på 1. grundforløb til bageruddannelsen, skønt hun ved, at det formodentlig ikke er en uddannelse, hun vil bruge. Anja søger imidlertid arbejde i sommerferien for ”Jeg vidste godt, at til sommer skulle jeg have noget at lave. Jeg kunne ikke gå hjemme en hel sommerferie” (Bilag 1, side 9). Anja får arbejde i et supermarked – Rema 1000 - og her finder hun en beskæftigelse, der passer til hendes værdisæt. Hvorvidt det er Anjas værdisæt, der tilpasses hendes beskæftigelse eller omvendt, er uklart, da det går begge veje:

” Det er fordi det går mig og mine forældre op i, at når vi starter noget, så skal vi også blive ved med det – så skal vi kunne lide det” Bilag 1, side 12)

For Anja handler det altså ikke bare om at finde det, man kan lide, men også om at tilpasse sig omgivelserne og kunne lide det, man får. Igen fremhæver Anja værdien som noget, hun har med hjemmefra.

I interviewet giver Anja ikke udtryk for, at det er nogle konkrete ting ved uddannelsen, der tiltaler hende (udover at det er en erhvervsuddannelse). Hun fortæller ikke, at hun kan lide at trimme en butik, at hun elsker mødet med kunden, eller at hun kan lide fagene omsætning og virksomhedsøkonomi, som hun møder på skolen. Hun fremhæver derimod sine kollegaer og det værdisæt, hun møder:

”Det er fordi jeg er sygt glad for min arbejdsplads, og jeg er rigtig glad for mine kollegaer, og det er jo dem, der fandt ud af, eller dem der gjorde, så jeg traf det valg at sige, at hey, det er det her, jeg vil med mit liv,” (Bilag 1, side 2)

Og om værdierne:

”Jeg er en meget fri person. Når jeg får en holdning eller bestemmer mig for noget, så vil jeg også det, og så brænder jeg for, at det skal løses – og det kan Rema give mig (...) Det er fordi, det er en større kæde, sådan nogle som Føtex og Bilka og sådan noget. De hænger jo sammen i én kæde, så alle butikker skal se ens ud. Hvor Rema, det er jo en selvejende butik.” (Bilag 1, side 4)

Anja har en meget stor loyalitet over for firmaet, hun er ansat i, og hun identificerer sig som en rigtig ”Remapige.” Anja har ikke en klar definition af, hvad begrebet ”Remapige” dækker over, men hun har nogle skarpe markeringer af, hvordan Rema adskiller sig fra andre kæder. Det er også tydeligt, at Anja ikke mener, hun ville passe ind i andre butikskæder. Rema præsenteres som en butikskæde, som er opposition til andre butikker, som er lidt anderledes og som har brug for forsvar:

”Og Rema ligger lidt under dem i økonomi, og vi skal hele tiden konkurrere om, hvem der er bedst. Og alle er imod, at Rema er en discountbutik. Så er jeg ude at forsvare dem med, at vi har altså næste lige så stor omkostning som både Føtex og Kvickly. Så kan de sige, hvad de vil.” (Bilag 1, side 15)

Her bliver butikken symbol på Anjas egen situation, hvor hun som offer for mobning har oplevet at være udenfor. Identifikationen med kæden kan også ses, når hun beskriver butikken, hun arbejder i:

”Rema har valgt at fokusere på, at alle skal have det godt i en butik, at vi skal være sammen om tingene, og vores leder skal gå forrest. Min chef, han går også forrest (...) Det er vores chef, der skal gå forrest og vise os andre vejen. Det er den holdning, jeg bedst kan lide. Jeg kan ikke lide at have en chef, der bare sidder derhjemme og kigger og skriver til mig, hvad jeg skal lave.” (Bilag 1, side 16)

Anja er meget glad for sit arbejde, og hun skønner, at hun bruger 116 timer om måneden i butikken. Tiden er delt op i konkret arbejdstid, og hvad hun betegner som interesselimer. På spørgsmålet om hvorvidt interesselimerne er arbejde, svarer hun:

” Nej - eller jo. Jeg kalder det vel arbejde, men det er frivilligt arbejde. Det er arbejde, som jeg vil. Det er ikke arbejde, som jeg er tvunget til. Det er frivilligt arbejde, for jeg kan gå hjem når jeg vil.” (Bilag 1, side 19)

Igen kan vi se, at friheden er meget vigtig i Anjas narrativ, hvilket indebærer oplevelsen af selv at have valgt. Oplevelsen af frihed spiller også en afgørende rolle, når Anja beskriver sine fremtidsplaner.

4.1.3 Fremtid

Når Anja er færdig med sin nuværende uddannelse, skal hun videre i sin karriere. Faktisk er uddannelsen til butiksassistent kun første del af hendes plan, der strækker sig over de næste 10-15 år. På det tidspunkt forventer Anja at være flyttet til enten Aalborg eller Aarhus, og hun har åbnet sin egen butik. Det er ikke byerne som sådan, der beskrives som årsag til, at det er netop der, Anja ønsker at bo. Det er derimod deres vækstpotentiale for Remabutikker, der bliver brugt som argument for hendes valg. (Bilag 1, side 19).

Valgprocesserne beskriver Anja som enkle.

”I: Hvor tit oplever du, at du skal vælge?

Anja: Det ved jeg ikke. Jeg tænker ikke over det mere – jeg gør det bare. Jeg vælger bare. Når der kommer en beslutning, der skal tages, så tager jeg den bare, og hvis det viser sig at være den forkerte, så må jeg tage en anden senere hen.” (Bilag 1, side 25)

Friheden og fortællingen om det enkle og ukomplicerede valg bliver således centrale elementer i Anjas begrundelse for sit valg. At valget så også bliver et fravalg af sin hobby og det liv med fester og kærester, som man ofte forbinder med at være ung, betyder mindre.

”I: Er du anderledes end andre unge?

Anja: Næ, det tror jeg ikke. Jeg har bare nogle andre prioriteter i mit liv. Jeg har ikke en prioritet med alkohol, der ligger allerøverst. Og det kommer jeg ikke til at have. For jeg har en uddannelse, og jeg har noget arbejde, der er vigtigere for mig end at ligge og have tømmermænd en hel dag.” (Bilag 1, side 17)

4.2 Birk – den pædagogiske assistent

Birk er på interviewtidspunktet 23 år gammel og er således den ældste af de interviewede. Hans mor er uddannet lærer, mens han far bor i Norge, og de har derfor ikke ret meget sammen. Birk er den eneste af respondenterne, der allerede har gennemført en ungdomsuddannelse. Birk har gennemført en såkaldt EGU – erhvervsgrunduddannelse, der tager 2 år og tilbydes efter indstilling fra Ungdommens Uddannelsesvejledning. Man kan således ikke selv søge ind på en EGU. Birk har også taget 10. klasse på en efterskole og gennemførte derefter grundforløbet inden for social og sundhed. Han går i øjeblikket på VUC, hvor han læser nogle fag på 10. klasses niveau og andre på gymnasialt niveau. Inden han startede på VUC, var han på højskole. Birk har netop søgt ind på den pædagogiske assistentuddannelse (PAU). I oversigtsform ser Birks skolehistorie således ud:

1. 10. klasse på efterskole
2. Grundforløb inden for social og sundhed
3. EGU
4. Periode som arbejdsløs og derefter højskole
5. VUC
6. Pædagogisk assistentuddannelse

4.2.1 De første valg

Når man betragter Birks skoleforløb i oversigt, ser det ud som om, der er en rød tråd. Hans grundforløb indenfor social og sundhed passer meget godt med hans nuværende valg. Det var imidlertid ikke Birks oprindelige plan, at han skulle uddannes indenfor det område?

”I: Har du altid vidst at skulle handle om noget – på den måde handle om mennesker?”

Birk: Nej ikke hele tiden. Altså i mine teenagedage – altså på efterskole – der har jeg altid tænkt at jeg skulle være bager. Men så fandt jeg ud af senere, at jeg kan simpelthen bedre lide at spise kager, end lave dem” (Bilag 2, side 33)

Grunden til at Birk ikke er så glad for at lave kager, skal findes i et mislykket brobygningsforløb. Birk er på et tidspunkt i praktik hos en bager, og skønt han ikke mindes hvilken bager, og hvor det var, står erfaringen klart:

”Jeg kan huske, vi skulle lave en kransekage på et tidspunkt, og det gik af mæg og nej. Det har jeg simpelthen bare ikke lyst til, fandt jeg bare ud af.

Så kan jeg huske lidt på efterskole, altså jeg var den her person, der snakkede med rigtig mange mennesker, jeg var egentlig ikke – jeg var ikke uvenner med nogen”
(Bilag 2, side 34)

Det er altså gennem den negative erfaring, at Birk erkender, at hans fremtid ikke ligger i bagerfaget. Han springer direkte fra den negative erfaring til den positive oplevelse, der igen bliver oplægget til hans senere valg. Birk finder ud af, at han er sådan en person, der har det godt med alle. Og derfor er det oplagt at ville arbejde inden for det sociale eller pædagogiske felt. Birk har derfor en klar opfattelse af, hvordan en pædagog – eller pædagogisk assistent - er som person; det er sådan en, der kommer godt ud af det med alle. Og eftersom Birk ser sig selv sådan, bliver valget af karriere også åbenlys. Erfaringen med bagerfaget bliver også sidste gang Birk reelt overvejer, i hvilken retning han skal uddannelsesmæssigt:

”I: Du har allerede taget en uddannelse, kan man sige. Har du nogen sinde sat dig ned og tænkt – jamen jeg kunne sgu også bliver tømrer, eller ..? Bager har du tænkt for lang tid siden?

Birk: Altså det sjove det er, at jeg har aldrig sådan tænkt så grueligt i de baner. Men jeg tænker i hvert fald .. Altså jeg har ikke tænkt så meget over det” (Bilag 2, side 36)

Dermed ikke sagt, at han ikke fortsat vælger mellem forskellige uddannelser. For det har han gjort hidtil, og han vil sikkert også gøre det senere. Men uddannelserne har ligget indenfor en specifik branche, som han føler, han kan noget indenfor.

Med den erfaring og den oplevelse i bagagen er det også oplagt, at Birk efter efterskole tager grundforløbet inden for social og sundhed. På det tidspunkt skulle man kun have et grundforløb på 20 uger, og med en specialisering kunne man søge elevplads som henholdsvis social og sundhedshjælper eller pædagogisk assistent. Det lykkes ikke Birk, at finde en elevplads, hvorfor han i stedet går i gang med en EGU. Birk fortæller, at det er noget hans daværende vejleder fra Ungdommens Uddannelsesvejledning præsenterer ham for, og Birks begrundelse for at tage uddannelsen, er manglen på praktikplads. Det er derfor nærliggende at tro, at EGU udelukkende handler om at erhverve sig nogle kompetencer gennem praktikperioderne. For Birk handler det imidlertid ikke kun om at opbygge nogle erhvervsfaglige kompetencer, men også om at udvikle sig som menneske. Birk bruger nemlig også EGU til et ophold på højskole (Bilag 2, side 4). En højskole han i øvrigt tager et ophold på igen senere. Birk fortæller, hvordan det ville være fedt, hvis man helt konkret kunne bruge erfaringerne fra højskolen i opgaven som pædagog (Bilag 2, side 40). Her ses, hvordan Birk ser en tæt forbindelse mellem de personlige egenskaber og faglige kompetencer.

Gennem højskoleopholdet viser Birk, at han sidestiller den personlige udvikling med udviklingen af faglige kompetencer:

I: Du har en uddannelse allerede, så har du gået på højskole – det er også sådan lidt.. Må jeg kalde det en uddannelse?

Birk: Altså højskole, det er sådan lidt indlæring i sig selv – agtigt. Altså jeg ved ikke, om jeg vil kalde det helt præcist for uddannelse (...) Man får nogle sjove oplevelser. Ja så det er sådan en indlæringsproces.

I: Jeg kunne også stille spørgsmålet lidt anderledes og sige, hvad er en uddannelse?

Birk: Ja, altså en uddannelse for mig – er .. Ja så kommer højskolen nok lidt i kategori, for man lærer jo nogle nye ting, nogle nye faktorer, nye emner. Nye midler man kan tage med sig i fremtiden. Det føler jeg lidt, der er, ved de her højskoleophold.” (Bilag 2, side 40)

Her ses ambivalensen over højskolen som uddannelse, hvilket i øvrigt også gælder for den EGU, som Birk også har gennemført. Ingen af dem kan helt give et mærkat, der fortæller, hvad man er, og – måske mere vigtigt – hvem man er. Højskolen er måske nok med til at danne en som person, men Birk ønsker sig også en uddannelse med en tilhørende titel:

Birk: Ja det er nok det her med, altså et bestemt ord – altså det her med ”pædagogisk assistent” det hedder pædagogisk assistent og Pædagog, jamen det hedder pædagog, så der kommer den her titel med. Altså den her titel følelse.”
(Bilag 2, side 40)

Og i forhold til EGU:

”Birk: Altså en EGU – jeg er stødt på rigtig mange som spørger, hvad er det. Og det den der følelse, at så skal jeg forklare det her for 20. gang. Hvor når det er pædagog, så ved folk nogenlunde, hvad det er.” (Bilag 2, side 41)

4.2.2 Bekræftelsen

Ligesom Birk bruger erfaringen fra efterskole til at bekræfte, hvad han senere skal uddanne sig inden for, bliver det også en udefrakommende bekræftelse, der igen sporer ham ind. Efter endt EGU befinder Birk sig som arbejdsløs, og han tager tilbage på højskole. Han søger arbejde, men finder ikke et, men han møder en forælder til et barn, han har passet i tiden som EGU elev. Mødet bekræfter Birk i, at han fortsat skal søge beskæftigelse indenfor den branche. Hvorvidt bekræftelsen er en udløsende faktor for Birks valg af Pædagogisk assistent uddannelsen, siges ikke direkte, men mødet har stor betydning for Birk.

”Birk: For nylig så har jeg mødt en forælder – altså det er utroligt, hvordan man kan glæde nogen, pludselig så har jeg mødt en forælder i en indkøbsbutik, der siger, du er simpelthen bare en helt for min knægt. Og det var bare sådan – altså der har vi alligevel været nogen år tilbage sådan – 4 år eller sådan.” (Bilag 2, side 29)

Hvorvidt mødet får Birk til at ændre sine planer, er uvist, men mødet passer tidsmæssigt med tidspunktet, hvor han beslutter at søge ind på assistentuddannelsen. Vi kan derfor se to ting, der har central betydning i Birks valg af uddannelse:

1. Fornemmelsen af som person at passe til jobfunktionen
2. Fornemmelsen af at være kompetent til erhvervet

Birk fortæller, at han i princippet ligeså godt kunne have valgt en HF uddannelse. For hans videre plan er under alle omstændigheder at fortsætte med pædagoguddannelsen.

”Og så pædagogisk assistent, det er lidt i stedet for at tage en HF i mit tilfælde. Hvis jeg nu vil videre på pædagogen – det ender jeg nok med at blive til sidst. Om jeg så holder pause først eller hvad jeg gør.” (Bilag 2, side 41)

Birk har således accepteret forestillingen om livslang læring, og er parat til at tage flere uddannelser og uddanne sig også når han bliver voksen. Eller måske bliver Birk aldrig helt voksen, for det er i hvert fald muligt at fastholde ungdommen så længe man vil. Da jeg spørger om hans mor fortsat er ung svarer han

”Birk: Min mor? ... vi kan se de samme film og hygge – så ja jeg ser min mor stadigvæk som ung i sjælen. Altså kroppen den vokser – vi bliver ældre det kan vi jo ikke gøre noget ved. Men inderst inde synes jeg stadigvæk hun er ung.” (Bilag 2, side 43)

Vurderingen af sin mor som afspejler på mange måder, at Birk er glad for de mange ting han har med sig hjemmefra. Man kan derfor se Birks fortælling som en del af en fortælling om den sociale arv. Birks mor er uddannet folkeskolelærer, og han er bevidst om, at hans karriere kommer til at minde om sin mors. Det har da også den effekt, at de kan dele deres erfaringer, når de mødes (Bilag 2, side 11). Samtalen omkring det pædagogiske er i øvrigt noget, Birk lægger stor vægt på, og det er måske det, han glæder sig mest til, når han starter på den pædagogiske assistentuddannelse.

Ud over interessen for arbejdet med børn har Birk også fået en religiøs livsanskuelse med sig hjemmefra. Birk er kristen og tror på en levende gud (Bilag 2, side 12) Han fremhæver ikke selv værdierne som afgørende for sine valg, men såvel efterskole som højskole var skoler med et kristent budskab. At Birk kan identificere sig selv som kristen betyder dog ikke, at han ikke også føler et behov for en titel at identificere sig gennem.

”Birk: (...) vi tror jo blandt andet på, at når vi så dør, så kommer man jo op osv. Og så lever man det liv – altså det nye liv. Men stadigvæk så for mig selv, så tænker jeg, når jeg hører nogle andre, de er færdige med den her store uddannelse og sådan noget. Så vil jeg også gerne have sådan en eller anden titel. Den følelse den tror jeg altid vil være. Jeg ved ikke – måske har jeg ikke det store behov for at komme ud med det, altså på den måde at fortælle, at jeg er pædagog, og det er derfor, jeg er den, som jeg er. Det tror jeg ikke, jeg har det store behov for. Så meget som andre. Men det at have sådan en titel, det ligger dernede stadigvæk.” (Bilag 2, side 41)

4.3 Carl – politibetjenten

Carl er på interviewtidspunktet 21 og er i gang med at tage nogle fag på 10. klasses niveau på VUC i Kolding. Carls forældre blev skilt, da han var ca. 10, og han bor sammen med sin mor og lillebror i Kolding. Fagene på VUC skal bruges til at komme ind på HF, hvor han forventer at starte til sommer. Carl afsluttede 9. klasse i år 2000 og kom i lære som tømrer. Lærlingeforløbet blev afbrudt efter 1½ år pga. noget ”bøvl” med tømrermesteren (Bilag 3, side 45). Egentlig ville Carl gerne have fortsat uddannelsen et andet sted, men da han ikke kunne finde læreplads, gik han i gang med en uddannelse til butiksassistent. På det tidspunkt startede uddannelsen med et grundforløb på 2 år efterfulgt af en elevplads på 2 år i en butik. Carl havde en aftale om en elevplads hos sin daværende kærestes far, men da forholdet til hende gik i stykker, mistede Carl sin elevplads. Da han ikke kunne finde en anden elevplads, tog han i militæret i 4 måneder og fik efterfølgende arbejde, indtil han i januar startede på VUC. I punktform ser Carls historie således ud:

1. Efter 9. klasse start på træfagernes grundforløb og efterfølgende elevtid som tømrer
2. Efter 1½ år afbrydes uddannelsen, og Carl starter på butiksassistentuddannelse
3. Efter afsluttet grundforløb afbrydes uddannelsen, og Carl vælger militæret

4. Carl vælger ikke at lade sig udstationere og får arbejde
5. Efter ½ år starter Carl på VUC med en plan om at tage HF

Carls far har en erhvervsuddannelse som smed, og hans mor har ingen uddannelse. Carl fortæller, at det er moderen, der står ham nærmest, og som han går til, når han skal træffe valg. Når Carl skal begrunde sine uddannelsesvalg, er der især to forhold, der konkret har været styrende for hans valg:

1) målet om at blive politibetjent og 2) interessen for matematik.

4.3.1 Drengedrøm og interesse

Carl beskriver sin interesse for matematik som noget, han altid har haft, og interessen bruges som begrundelse for så forskellige ting som tømrer og butiksassistent (Bilag 3, side 46). Carls opfattelse af matematik kan derfor siges at være meget bred, og det kan være svært at se, hvor interessen ikke kan imødekommes. Det samme kan siges om ambitionen om at tage uddannelsen til politibetjent, en uddannelse man tidligst kan søge ind på, når man er 21. Politiuddannelsen har undergået forskellige reformer de seneste 10 år, men den indeholder ikke deciderede adgangskrav i form af en specifik uddannelse eller erhvervs erfaring. Derfor er det vanskeligt at bruge målet om at komme ind på politiskolen til at tilrettelægge en uddannelsesplan efter. Når Carl fremhæver matematikken og politiuddannelsen som pejlemærker, virker det derfor mere som en efterrationalisering, end som noget han bevidst har styret efter. Stort set ethvert valg kan begrundes i et ønske om at blive politibetjent og/eller en interesse for matematik. Og det er da også sidstnævnte, der fremhæves som argument for at vælge HF (Bilag 3, side 50).

Ligesom politiskolen er et uklart pejlemærke, er det også uklart, hvad Carl forventer sig af uddannelsen og beskæftigelsen inden for politiet:

”Carl: Det har jeg altid villet. Det synes jeg bare, at det er.. det ville være super sejt at være..

Jeg ved det ikke. Jeg er.. man har nok bare altid set op til politibetjente, når man så dem, og dengang man var lille og uha, der kom en politibil og.. altid bare en drengedrøm, tror jeg, det er for mange mennesker.. for mange drenge. En drengedrøm at blive politibetjent og kunne redde hele verden.” (Bilag 3, side 48)

Carl fremhæver drømmen om at kunne redde verden og den medfølgende status, der forbindes med at være politimand. Det er derfor nærliggende at tro, at Carls eget mål om at blive betjent er at kunne spejle sig i (drenge)børns beundrende blikke – uniformen og den medfølgende status. Mere end det handler om jobindhold, uddannelse og karrieremuligheder. Carl har været i praktik hos politiet og følger løbende med i, hvordan uddannelsen og adgangskrav ser ud via hjemmesider. Han er derfor velorienteret og følger forskellige strategier for at holde sig orienteret om uddannelser og jobmuligheder. (Bilag 3, side 56)

Interessen for matematik kommer tydeligt til udtryk, idet Carl efter HF vil tage en uddannelse som finansøkonom. Den uddannelse skal bruges til at blive ejendomsmægler. Her er der i høj grad overensstemmelse mellem Carls interesse for matematik og hans valg af uddannelse. Den tankerække Carl beskriver, fortæller også en del om hans beslutningsproces. Først har han et mål – eller en drøm – om en beskæftigelse. Dernæst undersøger han, hvordan man kan nå det mål. Undersøgelsen indebærer at snakke med vejledere, gå på hjemmesider og, hvor det er muligt, at komme i praktik.

”.. du kan jo i realiteten gå ind efter 9. klasse og gå ind og søge, og komme i praktik og så gå direkte over og blive ejendomsmægler (...) Der er forskellige ejendomsmæglerfirmaer, der har.. på deres hjemmeside har de nogle forskellige

krav til, hvad skal man have, og hvad skal man kunne, og der er rigtig mange, der skriver finansøkonom. Fordi de kan noget med nogle tal. Fordi der er meget kontorarbejde som ejendomsmægler. Der er ikke.. der er selvfølgelig at vise nogle huse frem og give nogle tilbud, men der er rigtig meget kontorarbejde med tal og..”

(Bilag 3, side 57)

Men selvom Carl har et veldefineret mål – ejendomsmægler eller politibetjent – er målet ikke særlig velbeskrevet. Selvom Carl længe har villet være politibetjent og har været i praktik hos politiet, kan han ikke rigtig beskrive jobindhold eller profession. Den forbliver uklar, og målet beskriver han derfor fortsat som en drengedrøm.

4.3.2 Indre motivation – ydre modstand

Hvor det som motiverer Carl, er hans drømme og fundamentale interesser, bliver det nogle ydre omstændigheder, der spænder ben for ham. Når Carl skal begrunde valget af tømreruddannelsen, sker det med matematikindholdet som begrundelse:

”...og derfor jeg egentlig valgte tømrerfaget, det var pga. matematik, det interesserede mig.” (Bilag 3, side 45)

Omvendt beskrives, hvordan uddannelsen afbrydes pga. relationen til sin mester – en ydre omstændighed:

” Og det var jeg i 1½ år, så var der noget bøvl med min tømrermester, så der stoppede jeg og søgte nyt, kunne ikke finde noget, det var svære tider for elever.”

(Bilag 3, side 45)

Det samme gør sig gældende for den efterfølgende butiksuddannelse, der afbrydes, da lærepladsen glipper i forlængelse af et forlist kærlighedsforhold:

”.. jeg havde.. jeg var i et forhold, hvor min svigerfar var på Autocentralen som bilsælger. Og der fik jeg lovet en læreplads, og da vi så gik fra hinanden to uger inden, at vi var færdige med det, så fik jeg ikke det alligevel, og det var også igen med noget tal og noget.” (Bilag 3, side 45)

I Carls tilfælde lader det således til at være forskellige måder, hvorpå et valg og et fravalg begrundes. Valget er styret af ønsket om at få tilfredsstillet en indre interesse, mens fravalget hænger sammen med ydre forhold, han ikke selv kan påvirke.

Efter at have afsluttet grundforløbet på handelsskolen står Carl igen uden praktikplads og søger denne gang mod militæret. Efter de 4 måneders basisuddannelse fravælger Carl at lade sig udstationere. Interessen for militæret kan ses som en parallel til målet om at blive politibetjent, og når Carl vælger at blive hjemme, hænger det sammen med omgivelsernes fortællinger:

”Inden man bliver optaget på konstabel uddannelsen, der meldte jeg fra pga. de forskellige ting, der sker i udlandet. Og så nogle egne erfaringer fra nogle kammerater.” (Bilag 3, side 46)

4.3.3 Ungdommen slutter med arbejdslivet

Carl kan lide at arbejde, og han er god til det. Han har haft arbejde, mens han har gået i skole, og han har relativt let ved at søge og få et interessant arbejde:

”Ja. Jeg har det.. en stor hjælp i min mor, hun er.. har været butikschef i mange butikker. Hun har modtaget rigtig mange ansøgninger, hun ved, hvad.. hvad firmaerne vil have på deres ansøgning, så der har været.. har været god.. jeg har fået god respons tilbage på mine ansøgninger.” (Bilag 3, side 58)

Carl nævner ikke sin mor i konkrete sammenhænge, når det drejer sig om at blive afklaret i forhold til uddannelse. Men hun har været en støtte til jobsøgning og her videregives også en værdi som Carl værdsætter. Carl lægger nemlig stor vægt på tilfredsstillelsen ved at udføre et job godt:

”I: Giver det dig også noget.. det kunne jeg høre, at det giver dig også noget, at du har lavet et godt salg?

Carl: Ja, meget. Meget. Det gør det. Jeg elsker at se en kunde være tilfreds. Der er ikke noget federe, end at se andre mennesker glade.” (Bilag 3, side 57)

Carls mål om uddannelse kan på overfladen virke som et ønske om at bryde en social arv. Carls vigtigste forælder er uden uddannelse, og selv sigter han efter en HF. Dernæst er planen, at han skal have en kort videregående uddannelse og til sidst en uddannelse som politibetjent. Men Carls fortælling er også fortællingen om et samfund, hvor uddannelsesniveaet generelt er øget, og hvor Carl oplever, at uddannelse er et krav for et godt liv. Carls forældre kunne godt blive veletablerede i samfund og arbejdsmarked uden uddannelse, eller med en erhvervsuddannelse, men den går ikke længere. Begge Carls ældre søskende har da også gennemført en ungdomsuddannelse, og Carl beskriver, hvordan uddannelse er en nødvendighed for at få et godt arbejde:

”I: Betyder det meget for dig at få en uddannelse på et tidspunkt?

Carl: Ja, meget.

I: Hvorfor?

Carl: .. flere.. Det sikrer ens fremtid, synes jeg.” (Bilag 3, side 61)

Det er tankevækkende, at Carls egne forældre modsiger samfundets og Carls fortælling om, at uddannelse er vejen til et godt arbejde. Carls far er faguddannet, men er teamleder i et stort firma, og moderen er uden uddannelse blevet butikschef og nu HR-medarbejder. Forældrene har således opnået

relativt høje stillinger i arbejdsmarkedets hierarki, men er relativt lavt placeret i uddannelseshierarkiet. Men det er sidstnævnte, der har den afgørende betydning for Carl.

Udover status og jobsikkerhed kan uddannelse også give – om ikke evig – så i hvert fald en periode med ungdom. For ungdommen slutter, når arbejdslivet begynder, fortæller Carl:

”Jamen, det kommer nok på et tidspunkt, når man får en hverdag, hvor man arbejder fra otte til fire eller otte til fem, eller hvad man nu arbejder, og så kommer det stille og roligt, at man bliver ældre. Man skal være ung, så længe man kan, synes jeg.”

(Bilag 3, side 62)

Og der når vi måske ind til kernen af Carls formål med at vælge HF som sit næste uddannelsesstrin.

Den kan i modsætning til erhvervsuddannelsen give ham den ungdom, han higer efter:

”I: Jeg kunne også spørge; der hvor du var i lære som tømrer. Der havde du et job fra syv til fire, var du på vej til at blive voksen? Var du da tættere på at blive voksen der, end du er i dag, når du går i skole?”

(...)

Carl: Det tror jeg, fordi at man er omringet af så mange voksne mennesker, og der er ikke så meget.. ungdommelig snak.. så jeg tror, at det har påvirket meget det, at man er sammen med nogen, der har. Der ikke er så unge. Ligesom har overstået det.” (Bilag 3, side 63)

4.4. Diana – bankassistenten

Diana¹ er på interviewtidspunktet 20 år og er i færd med at tage 10. klasse på VUC i Kolding. Hun bor sammen med begge sine forældre og sin lillesøster på 18 - der går på HHX, og en lillebror - der går i grundskole. Diana kom til Danmark i 2011 fra Armenien og boede de første 1½ år i Danmark på asylcenter, hvor hun ikke modtog danskundervisning. Da familien fik opholdstilladelse, begyndte Diana i en modtagerklasse for unge udlændinge. I modtagerklassen møder hun unge under 18, der som hun selv ikke taler dansk. Efter at have gennemført nogle specifikke moduler starter Diana på VUC og tager det, der svarer til 9. og 10. klasse. På interviewtidspunkt har hun netop sendt en ansøgning om optagelse på HHX, hvor hun forventer at starte til sommer. I oversigtsform ser det således ud:

1. Som sekstenårig kommer Diana til Danmark
2. 1½ år efter flytter familien til Kolding, og Diana starter i en modtagerklasse
3. Som attenårig starter hun på VUC
4. 2 år senere afslutter hun 10. klasse med en plan om at starte på HHX

Selvom Diana er den af respondenterne, der har haft de største skift, er hun også den, der hidtil har valgt færrest af hendes skift selv. Tiden i Armenien bliver der ikke snakket så meget om i interviewet, men hendes liv har på det tidspunkt været meget anderledes end livet i Danmark. Når forældrene flytter hende og resten af familien langt væk fra deres daglige liv, sker det formodentlig for hele

¹ Diana taler ikke så godt dansk og transskriberingen afslører det ganske tydeligt, især når citater tages ud af interviewet som kontekst. Derfor oversættes Jasmins citater i dette afsnit og anbringes i []. De korrekte citater fremgår af bilagsmappen

familiens skyld, men det har været en beslutning, forældrene har taget. Diana og hendes søskende har næppe haft mulighed for at vælge, om de ville rejse, hvordan de ville rejse og hvorhen.

4.4.1 Det frie valg

Selvom Diana måske ikke har oplevet at have så mange frie valg som sine danske jævnaldrende, oplever hun sin situation som fri:

"Diana: Mine forældre de har sagt, at det er dit liv – du bestemmer. Vi vil gerne sige, om vi synes noget er godt for dig eller ikke, og du kan altid komme og få hjælp. Så selvfølgelig går jeg til dem og snakker om mine planer og mine tanker, og de vil måske foreslå, at jeg skal tage en anden uddannelse. Eller de kan vise mig, hvilke gode eller dårlige ting en uddannelse her. Så de hjælper mig med at finde vej, men det er altid mig, der bestemmer." (Bilag 4, side 83)

Dianas forældre er således meget tæt på hendes beslutningsproces, og hun bruger dem i sine valg, som dem, der kan vurdere på indholdet af en uddannelse. Det er interessant, især set i lyset af, at forældrenes kendskab til det danske uddannelsessystem og arbejdsmarked er begrænset, og måske mere begrænset end Dianas. Diana peger i hvert fald på, at de har haft sværere ved at lære det danske sprog, end hun selv og hendes søskende. (Bilag 4, side 73) Derfor bliver læringshastighed også et argument for at tage uddannelse som ung – man lærer hurtigere.

Diana har to andre centrale begrundelser for at uddanne sig. Den ene går på, at uddannelse er vejen til et godt arbejde, mens det andet er, at uddannelse er vejen til at være en del af samfundet:

"I: Er det vigtig at få en uddannelse?"

Diana: Ja, det er meget vigtigt. Hvis man ikke har en uddannelse, så har man ikke et job. Hvis man tager en uddannelse, så lærer man noget uanset, hvilken uddannelse man tager. Man skal være klog i verden, for hvis man ikke er klog, kan man ikke rigtig finde ud af det. Hvis man skal købe 2 kilo kartofler, og de står til 15 kr. Og man bare skal have et kilo, og kassedamen siger det bliver 9 kr., så bliver man snydt." (Bilag 4, side 78)

Selvom Dianas reference her er matematik, kunne det også have været sproget, der var eksemplet – hvis du ikke kan tale sproget, kan du ikke begå dig. En erfaring Diana utvivlsomt selv må have oplevet, før hun lærte dansk. Det kan derfor virke som en logisk konsekvens af den skolegang, Diana har mødt i Danmark, at hun må lære sproget for at begå sig i Danmark. Skolegang er naturligt forbundet med - om ikke overlevelse - så i hvert fald adgang til et liv på linje med andre unge.

På den måde bliver viden og uddannelse også en del af Dianas personlige frigørelsesproces. Hvis ikke du har viden, kan du blive snydt. Mens udsagnet indeholder et spor af en mistillid til systemet – her udtrykt ved kassedamen – kan vi også opfatte det som et positivt menneskesyn, hvor individet har muligheden og forpligtigelsen til selv at tage ansvaret for sit liv.

At familien efter opholdet i asylcenter drager til netop Kolding, er måske ikke tilfældigt, men det er næppe noget, Diana har kunnet vælge. Og når man som ung i Danmark ikke taler dansk, er tilbuddet om at gå i en modtagerklasse svært at takke nej til. Som ny tilkommen i Danmark kan man gå i en modtagerklasse i højst 2 år, og Diana tager niveau 2.6, hvilket er det højeste niveau, med mindre man har en videregående uddannelse fra sit hjemland. At Diana tager imod tilbuddet om modtagerklasse og ikke fx søger arbejde, er følgelig ikke i særlig høj grad et udtryk for et reelt valg. Det opleves blot som en naturligvis konsekvens af den situation, hun befinder sig i, og handler ikke så meget om

drømme og fremtidsplaner. Da hun afslutter modul 2.6 og fortsætter på VUC, har hun imidlertid flere muligheder. På det tidspunkt gælder der ikke nogle specifikke adgangskrav til erhvervsuddannelserne, hvorfor Diana kunne fortsætte på en af dem. Det ville heller ikke være umuligt for hende at vælge at søge optag på en gymnasial uddannelse, men det er tvivlsomt, at hun ville komme ind.

"Diana: I maj måned er jeg i gang med modul 2.5 og lærerne fortæller, at jeg skal være i modtagerklassen frem til december. Men lærerne siger, at jeg kan gå på VUC og tage modul 2.6 samtidig. Hvis jeg vil på HHX, skal jeg kunne tysk i forvejen. Derfor vælger jeg at gå på VUC" (Bilag 4, side 77)

Når Diana fortæller, at hun har brug for tysk for at kunne starte på HHX, hænger det sammen med, at hun allerede har et ønske om at gå på HHX. Når Diana ønsker en HHX skyldes det, at hun bagefter gerne vil læse økonomi. Hun har sat sig ind i de institutionelle rammer for uddannelsen og er bevist om, at hun kunne have valgt en EUX eller en EUD inden for handel. Sikkerhed for uddannelse bliver imidlertid det afgørende argument for at vælge HHX. Som Diana siger:

"Diana: Jeg har også kigget på gymnasiet, hvor man kan vælge en linje med økonomi, eller bare tage en HF. Jeg kunne også tage en EUX, eller en EUD - det er to forskellige måder. Men hvis jeg gjorde det, ville det tage 4 år, og jeg ved ikke, om jeg kan finde en praktikplads. Derfor valgte jeg HHX, så jeg kan få en uddannelse, som jeg kan bruge i min fremtid" (Bilag 4, side 70)

Dianas valg af ungdomsuddannelse er således tæt forbundet med hendes valg af videregående uddannelse. Det lader til, at hun har lavet en analyse, hvor hun har tænkt; når jeg ved, at jeg vil læse økonomi, hvilken vej skal jeg så gå? Selvom dette billede sikkert dækker over en del af hendes

overvejelse, er der imidlertid to interessante forhold, der indikerer, at analysen ikke har været helt så rationel:

1. Diana vælger den samme ungdomsuddannelse som sin søster
2. Direkte adspurgt afviser hun at have stillet forskellige uddannelsesveje op ved siden af hinanden

4.4.2 Det familiære valg

Diana har en lillesøster, der allerede er i gang med en ungdomsuddannelse. Lillesøsteren er muligvis kommet i gang med at lære dansk tidligere, eller har hurtigere tilegnet sig det danske sprog, hvorfor hun er længere i uddannelse end Diana. Imidlertid referer Diana til søsteren, når hun skal fortælle om ungdomsuddannelserne. Dianas kendskab til uddannelserne er måske nok ret godt på formelt plan, men på det personlige plan er kendskabet i sagens natur begrænset:

"I: Har du overvejet andre.. du har overvejet HHX eller EUX, har du overvejet STX eller HTX eller HF?

Diana: Næh.

I: Nej. Hvordan kan det være?

Diana: Jeg ved ikke bare, det er fordi, at min søster som sagt er på HHX, så jeg ved godt, hvad det er for noget emner, hun arbejder med. Jeg ved også, hvad jeg skal arbejde med bagefter, og det passer godt sammen. Så derfor jeg har ikke kigget på de andre muligheder." (Bilag 4, side 70)

Når Diana vælger, er det interessant, at sikkerheden for at kunne gennemføre og den personlige fortælling bliver ret afgørende. Hendes netværk i Danmark er relativt begrænset, men på netop HHX har hun én, der kan fortælle, hvordan livet er – hendes søster. At hun søger sikkerheden i uddannelsen

kan også ses som et udtryk for, at hun selv er usikker. Qua sit begrænsede netværk i Danmark kan hun ikke have mange personlige erfaringer med kammerater, der sidder fast i uddannelsessystemet pga. manglende elevplads. Hun nævner da heller ikke konkrete årsager til sin usikkerhed, men ikke desto mindre er risikoen for ikke at kunne få læreplads en del af hendes heuristik.

4.4.3 Målet for uddannelse

Da Diana voksede op i Armenien, drømte hun om at læse jura. Den drøm skal ses i konteksten af, at hun dengang levede i et samfund, der var væsentligt anderledes end det danske. Diana beskriver et samfund, hvor det måske nok er naturligt, at kvinder tager en uddannelse, men det er også almindeligt, at de ikke bruger den. I forhold til sin egen familie har moderen øjensynligt en jurauddannelse, mens faderens uddannelse for hende er ukendt (bilag 4, side 71). Skønt moderen har en uddannelse, der i Danmark er en lang videregående uddannelse forbundet med en vis status, har moderen ikke gjort brug af uddannelsen i Armenien. Der var hun hjemmegående, mens faderen havde et transportfirma. Hvorvidt de var velstillede, fremgår ikke af interviewet, men Diana fortæller, at det er almindeligt, at man bliver gift, når man er i starten af tyverne, og at det er almindeligt, at moderen går hjemme. Diana vil heller ikke udelukke, at hun selv vælger at blive hjemmegående:

"I: Er vigtigt for dig at få det, der hedder en karriere? Ved du, hvad jeg mener, når jeg siger karriere?"

Diana: Ja, ja, vi bruger det samme ord på mit sprog – karriere. Nej, karriere det er ikke vigtigt for mig. Hvis jeg får en familie, og samtidig har en karriere, og de kommer til at begrænse hinanden. Hvis jeg er i en situation, hvor jeg skal vælge mellem at få en god uddannelse og et godt job, eller være sammen med min familie, så vælger jeg familien." (Bilag 4, side 74)

Det er interessant, at Diana siger hvis, hun får en familie. Familielivet står måske nok over karrierelivet, men det sidste er det, hun planlægger efter. Det første er noget, hun måske får hen ad vejen.

4.4.4 Ungdom

Diana har altid haft en plan om at skulle tage en uddannelse. Da hun voksede op i Armenien, var målet at læse jura, ligesom sin mor. Her ser vi også det nære trykke valg, som når hun vælger samme ungdomsuddannelse som sin søster. Når hun i første omgang vælger jura, er det imidlertid ikke et særligt seriøst valg, og ankommet til Danmark reviderer hun planen:

"Diana: Ja, det er af personlige årsager. Da jeg var 14-16 eller 14-15 år bestemte jeg, at jeg ville være advokat. Det var fordi, jeg dengang var sådan en lille pige. Men nu er jeg vokset op her i Danmark, så da jeg var 17 og 18 år, og jeg har sagt nej til det." (bilag 4, side 68)

Diana fortæller, at planen ændres, da hun ikke vil gøre sig til dommer over andre, hvilket konsekvensen af jurastudiet ville være (bilag 4, side 68). Det vil sige, at det er ansvaret, der tynger, ved beskæftigelsen som jurist. Samtidig lader hun forstå, at tanken om at læse jura nærmest var en ungpigefantasi.

Da hun formulerer sin nye plan, er det at læse økonomi på universitetet. Hvilken slags økonomi hun vil læse, eller hvor hun vil læse, har hun ikke gjort sig de store overvejelser om (bilag 4, side 16). Men hvor hun efterfølgende skal arbejde, er derimod ret klart.

"I: Har du et billede af, hvor du kommer til at arbejde henne?"

Diana: Ja. Jeg tænker at jeg arbejder i en bank, hvis jeg arbejder. Jeg ved jo, at jeg vil uddanne mig inden for økonomi – det handler om penge, og så er det en bank"

(Bilag 4, side 83)

Det er interessant, at Dianas mål er at arbejde i en bank. Banker er internationale og findes i stort set alle lande. Derfor kan Diana – uanset sin internationale baggrund – have en ret stærk identifikation af, at være beskæftiget i en bank. Hvad hun konkret har som funktion i banken, indgår derimod ikke i fortællingen.

Når Diana skal vælge, bruger hun konkret sine forældre til at validere sine overvejelser. Derudover bruger hun internettet og sine venner. Og hvad sidstnævnte angår, har hun venner i mange lande, som hun kommunikerer med via de sociale medier:

"Diana: Jeg synes, det er lige meget, hvor man bor – uddannelse er meget vigtig. Jeg har også veninder i Rusland, fordi vi kendte hinanden, da vi boede i Armenien. Så er de rejst til Rusland, så jeg har hørt meget om uddannelse i Rusland. Jeg har også venner, der bor i Tyskland og i Ukraine, og det er det samme alle steder; uddannelse er meget vigtig." (Bilag 4, side 79)

På den måde har Diana en global orientering i sit uddannelsesvalg. Hun orienterer sig nok efter familiens ønsker og erfaringer, men hendes heuristik er skabt i en global forståelse. Når valget falder på netop en gymnasial uddannelse, skyldes det dog ikke kun, at uddannelsen skaber sikkerhed og muligheder i uddannelsesverdenen. Den gymnasiale uddannelse indeholder også visionen om det gode og frie ungdomsliv:

"I: Hvilket liv lever man, imens man studerer på universitetet?"

Diana: Man har et sjovt, tror jeg. Fordi du har kontakt med de andre, og du lærer noget af dem. Okay, når du bliver voksen, så har du din egen familie og dine egne venner og alt muligt, men det bliver sådan lidt noget andet. Når man er studerende, så føler man sig meget glad, og man er lykkelig, tror jeg. Det er fordi de år er de bedste, som man har i sit liv. Det er både, når man går i skole, og når man går på universitetet." (Bilag 4, side 84)

Og ungdomslivet slutter, når arbejdslivet begynder. På den måde bliver uddannelse også en måde at skubbe voksenlivet med alle dets forpligtigelser og ansvar ud i fremtiden og i stedet holde fast i ungdommen.

4.5 Emil – fiskeren

Emil er på interviewtidspunktet 17 og går i 10. klasse i Skive. Skolen han går i, er i normalområdet, men skolen er eksamensfri, hvilket vil sige, at Emil er fritaget for eksamen. Emil gik heller ikke til eksamen efter 9. klasse, og friholdelsen hænger sammen med, at Emil er ordblind og tidligere har haft store udfordringer i skolen. Derfor tog han 8. klasse og en del af 9. klasse på Sjørringvold Efterskole, der er en specialefterskole. Midt i 9. klasse afbryder han efterskoleopholdet og fortsætter på Skive Ungdomsskole, hvor interviewet foregår. Emil har besluttet sig for at blive fisker, hvilket er en af de få private uddannelser, der findes i Danmark. Uddannelsen tager 2 år og foregår dels på fiskeriskole og dels i praktikforløb på forskellige fiskekuttere. I oversigtsform ser Emils hidtidige uddannelsesforløb sådan ud:

1. Til og med 7. klasse i folkeskolen
2. 8. klasse og start af 9. på Sjørringvold Efterskole
3. Midt i 9. skifte til Skive Ungdomsskole
4. Efter 10. forventes start på Fiskeriskolen.

Emil er skolemæssigt den af respondenterne, der har og har haft de største udfordringer. Hans hidtidige skift er derfor ikke nødvendigvis et udtryk for reelle valg og fravalg, foretaget af Emil selv, men i højere grad konsekvens af Emils situation. Når Emil skifter til efterskole, sker det ikke direkte som en form for tvang, men Emil har næppe været i en helt fri valgsituation. Når valget falder på netop den efterskole, hænger det sammen med dens tilbud om specialundervisning for ordblinde, hvilket der er et begrænset udvalg af efterskoler, der tilbyder. Nok kunne Emil og hans familie have valgt en anden efterskole, men valget af Sjørringvold har hængt tæt sammen med de specielle behov, Emil havde.

4.5.1 Når skolen er ens modstander

Når Emil overhovedet tager på efterskole, og ikke fortsætter i folkeskolen, er det også en konsekvens af hans oplevelser i folkeskolen. Det har stået Emil frit for at fortsætte i folkeskolen, men det har stået klart, at noget måtte ændres. For

”inden jeg kom på efterskole, der hadede jeg at gå i skole. Simpelthen. Jeg ved ikke noget, der var værre.” (Bilag 5, side 118)

Sådan forholder det sig ikke længere, da Emil i dag er glad for at gå i skole. Når Emil på det tidspunkt hader at gå i skole, er det interessant, at Emil bruger såvel nutid som datid, når han skal beskrive sit forhold til skolen ”jeg ved ikke, noget der var værre”. Der kan være tale om en freudiansk fortalelse - altså et udtryk for, at han stadig hader skolen - men han mener formodentligt, at han stadig ikke kan forestille sig noget værre end skolen, som den var dengang. Når Emil i dag omtaler skolen i mere positive vendinger, er det ikke udelukkende, fordi Emil har ændret holdning til skolen, men måske mere fordi skolen som institution har ændret sig. Såvel på efterskolen som i sit nuværende tilbud handler skolen ikke kun om at udvikle boglige kompetencer:

I: Ja, okay. Så hvad har du for nogen fag?

Emil: Jeg har dansk og matematik og samfundsfag.

I: Ja, okay.

Emil: Og så har jeg så.. om torsdagen og så lidt om onsdagen og sådan nogle ting, så har vi så valgfag, som der kan være sport eller træværksted, kreativ, eller metal...

Jeg har sløjd og metal og træning og basketball.” (Bilag 5, side 89)

Eftersom skolen som institution forandrer sig, får Emil også en mere positiv oplevelse af at gå i skole. At Emil oplever et modsætningsforhold mellem udviklingen af boglige kompetencer og erhvervsfaglige kompetencer, fremgår også, når samtalen går på den ideelle skole. Her fremhæver Emil sine evner ”med sine hænder”, og kunne tænke sig, at bogligt stærke også lærte at bruge deres hænder:

”Emil: Og stadigvæk har det faglige på mig. Og det skal man sætte... det er sådan lidt vægt på, kan man sige, at man er god til noget, og så er man ikke så god til noget andet, men så skal man stadigvæk øve det, man ikke er så god til, sådan synes jeg, at det skulle være.” (Bilag 5, side 125)

Her kommer Emil også ind på en kritik af den institutionelle ramme, som uddannelsessystemet udgør. Her værdsættes boglige kompetencer højere end håndværksmæssige, og det er de førstnævnte, der udvikles. Hvorvidt denne modsætning er reel, er genstand for en større diskussion, men Emil oplever modsætningsforholdet.

Emil vil ikke blive erklæret uddannelsesparat til gymnasiet, og karakterkravet til erhvervsuddannelser på 02 i dansk og matematik har han ikke.

”Emil: Men jeg synes ikke, at det er blevet nemmere at få en uddannelse, fordi de sætter krav på det. Det synes jeg ikke, at det gør, fordi at sådan nogen som os.. jeg ved godt, at de laver lidt nogle.. nogle ting til os, vi kan komme ind på nogle andre.. på teknisk skole og sådan noget, men de sætter jo kravene mere og mere op, og det synes jeg bare er træls, at de gør det, fordi man kan stadigvæk være rigtig god til at læse og til alt det faglige, og så kan man ikke være god til makke i ting.” (Bilag 5, side 121)

Selvom Emil således identificerer et strukturelt problem og oplever strukturen som urimelig, gør han sig selv til den, der skal finde en løsning. Såfremt han ville tage en anden uddannelse, kunne han nemlig godt gøre det, hvis bare han tog på ”aftenskole for at blive bedre til matematik og dansk og sådan nogle ting.” (Bilag 5, side 115). Han gør således sig selv til hovedårsagen til, at han er havnet i hvad der ellers kan betegnes som et strukturelt problem.

4.5.2 Ungdomsuddannelsen

Emil beslutter sig for, at han gerne vil være fisker samtidig med, at han tager på efterskole. Fisker er en privatuddannelse, der i modsætning til erhvervsuddannelser og gymnasiale uddannelser ikke har specifikke adgangskrav. Eneste adgangskrav er, at man består et sundhedstjek og gennemfører et tre ugers sikkerhedskursus. Det første har Emil været igennem, og han er nu videre i sin plan. Når Emil vælger at blive fisker, kunne vi derfor opfatte det som et valg i konsekvens af de strukturer, Emil er underlagt. Uden et 02 i dansk og matematik og uden en parathedsvurdering til gymnasiet, er der ikke mange uddannelsesmæssige valgmuligheder for Emil. Der er dog intet i han fortælling, der indikerer, at han oplever, at uddannelsesvalget hænger sammen med den lette adgang til uddannelsen. Tværtimod fortæller han, at han beslutter sig i forbindelse med et besøg på Fiskeriskolen. Indtil da

havde han villet være lastbilchauffør som sin far. Hvis vi i første omgang ser på beslutningen som et fravalg af chaufføruddannelsen, er der 2 strukturelle forhold, der kan hjælpe Emil med sin beslutning:

1. Man skal være 21 for at søge ind på chaufføruddannelsen, hvilket Emil langt fra er på det tidspunkt
2. Man skal have 02 i dansk og matematik og Emil ”kan ikke få et 2-tal i nogen ting” (Bilag 5, side 114)

På det familiemæssige område er der også to forhold, der taler for at skifte mål fra lastbilchauffør til fisker:

1. Emils far er imod, at Emil skal blive chauffør (Bilag 5, side 6)
2. Emil flytter på det tidspunkt hjem til sin onkel, der også er fisker

Ingen af Emils forældre har en uddannelse, og gennem hele sin opvækst ønsker Emil at få samme beskæftigelse som sin far. Da han af sociale omstændigheder skifter bopæl, ændrer Emil uddannelsesmål og vil nu det samme som sin onkel. Emil beskriver i øvrigt ikke sit forhold til forældrene som problematisk, og han har også sejlet med sin far, der er fritidsfisker. Familien har fortsat stor betydning for Emil, og han understreger betydningen af, at alle bakker op bag hans valg:

”Emil: Min mor og far og min onkel og min moster, jeg bor ude ved min onkel og min moster, så de støtter mig i det 110 procent, og det er jeg glad for, at de gør. Og det gør hele min familie.” (Bilag 5, side 94)

Det bliver dog hverken struktur eller familien, Emil referer til, når han skal forklare skiftet til fisker – det er en selvstændig beslutning. Beslutningen foretages efter et tilfældigt besøg på Fiskeriskolen sammen med en kammerat fra efterskolen. (Bilag 5, side 3) Egentligt er det kammeraten, der skal op og se skolen, men Emil tager med. På det besøg bliver interessen vakt, og han foretager sig flere ting

efterfølgende for at understøtte beslutningen. Emil kommer på en uges praktik, og han tager på besøg på skolen igen.

Selvom Emil på daværende tidspunkt ikke havde planer om at blive fisker, var tanken dog ikke helt fremmed for ham. For han har sejlet meget og interessen for at sejle

”kom jo fra min far af og sådan nogle ting, vi har haft båd.. min onkel har båd og.. så har vi sejlet meget, og så har vi haft båd, og så lagde den i Gyldendal eller i Skive eller i Hjerik, så har vi bare sejlet meget”. (Bilag 5, side 90)

Derfor er der overensstemmelse mellem Emils valg af uddannelse og hans erfaringer. Når besøget skaber interessen, og når han efterfølgende følger den nye interesse, er det også pga. den markante identitet, der er knyttet til erhvervet som fisker:

”Emil: Der efter jeg havde været oppe og se.. så tænkte jeg meget over det, og sådan nogle ting.. og så tænkte jeg nej, jeg ville prøve noget andet, og skille mig lidt ud, kan man så tænke, og så ville jeg være det, fordi det er noget, jeg godt kan lide at være på vandet, og jeg kan godt lide at fiske, og sådan nogle ting.. og så er det det, og så valgte jeg egentlig det.” (Bilag 5, side 92)

Her rammer vi et centralt punkt i Emils valg af uddannelse. Emil skiller sig negativt ud i uddannelsesinstitutionerne qua sine boglige kompetencer, men gennem sit valg af uddannelse kan han lave en positiv markering. Han vælger en privat uddannelse med en markant profil. Positionen ved siden af uddannelsessystemet bliver derfor et selvstændigt valg, og ikke en konsekvens af de mangelfulde boglige kompetencer. I hvert fald i Emils narrativ.

4.5.3 Livslang læring

Med så dårlige erfaringer med skolen, og med store problemer med at opnå 02 i dansk og matematik kunne man tro, at Emil egentlig ikke er interesseret i uddannelse. Men det er han. Emils nuværende uddannelse (10. klasse) handler om at dygtiggøre sig i skolefagene:

”Emil: Ja, men det er jo matematik og engelsk og sådan nogle ting, det er jeg ikke god til. Jeg har aldrig været god til det, så.. det er sådan nogle ting, jeg ikke er god til.” (Bilag 5, side 114)

Selvom han på sin efterskole har oplevet, at skolen kunne give ham et løft i form af øget selvtillid, er det alligevel det boglige, der forbindes med begrebet uddannelse. Det boglige og så en bedre forbindelse til arbejdsmarkedet. For Emil ser sammenhængen mellem en god uddannelse og muligheder på arbejdsmarkedet som det centrale ved uddannelse. Stillet overfor det hypotetiske valg mellem et jobtilbud og at starte på uddannelse:

”Emil: Jeg tænker, at så tager jeg uddannelsen... Fordi så har du.. så har man taget uddannelsen og er mere erfaren med tingene og sådan nogle ting, og det er nemmere at få job, end hvis du ikke havde en uddannelse.” (Bilag 5, side 115)

Derfor er fiskeruddannelsen heller ikke den eneste uddannelse, Emil forventer at skulle tage. I næste omgang handler det om at få en bedre uddannelse med henblik på at få sin egen båd. For selvom Emil stort set kun har negative erfaringer med uddannelsessystemet, og selvom han oplever, hvordan systemet strukturelt sætter begrænsninger for hans muligheder, ser han ingen anden udvej end at blive i systemet. Han anerkender tesen om at uddannelse er vejen til et godt arbejdsliv.

”Emil: Fordi man kan aldrig få uddannelser nok og få erfaring nok, det kan man altid få, og det er kun godt.” (Bilag 5, side 117)

4.6 Freja – toldereren

Freja er med sine 16 år den yngste af respondenterne. Hun er også den, hvis uddannelsesvalg er mindst signifikant, idet hendes næste skridt blot er at tage 10. klasse. Derefter skal hun på HF. På interviewtidspunktet går hun i en 9. klasse, der ikke afsluttes med eksamen. Freja er netop startet i den nye skole, idet hun er flyttet fra sin mor i en mindre nordjysk by til Skive, hvor hun bor sammen med faderen, dennes kæreste og en yngre bror. Derudover har hun tre ældre halvsøskende. Begge Frejas forældre har en erhvervsuddannelse som deres højeste uddannelse. I oversigtsform ser det sådan ud:

1. Indtil midten af 9. klasse almindelig grundskole
2. Flytter fra sin mor til sin far og fortsætter på Skive Ungdomsskole
3. Derefter tage 10. klasse
4. Derefter HF

At Freja flytter fra sin mor og hjem til sin far skyldes sikkert flere omstændigheder, end vi kommer ind på i interviewet. Her ligger fokus på de uddannelsesmæssige aspekter og konsekvenserne for uddannelse, men der har formodentligt også været nogle ganske personlige omstændigheder. Ikke desto mindre er der en sammenhæng mellem det uddannelsesmæssige og det personlige, da Freja fortæller, at skiftet i høj grad hænger sammen med hendes ønske om at forandre sig som person:

”Freja: Ja, altså.. den person jeg var i Farsø, den er fuldstændigt glemt nu. Nu er jeg.. jeg er blevet sådan en helt anden person, der åbner sig fra.. for andre og snakker og.. det ville jeg gerne have været den gang, det ville have hjulpet mig meget mere.” (Bilag 6, side 143)

Skoleskiftet er naturligvis ikke det eneste skifte, der har været med til at ændre Frejas narrativ om sig selv, men det har været med til at sætte rammen for forandringen. Og det er vigtigt at holde fast i forandringen, også efter hun er kommet på HF, ”fordi hvis jeg lukker mig selv inde, så er der ikke rigtigt nogen, som sådan gider gå hen til mig.” (Bilag 6, side 143)

4.6.1 Ungdomsuddannelsen

Når Freja går på en skole, der ikke afholder eksamen, hænger det ikke sammen med specielle boglige udfordringer. Valget af skole er snarere en konsekvens af, at hun flytter hjem til sin far på et relativt sent tidspunkt i 9. klasse. Flytningen og skoleskiftet finder sted i midten af marts, hvilket gør det vanskeligt for Freja at komme ind i en ny klasse og nå at blive klar til eksamen. Når man ikke får en 9. klasses eksamen, kan det virke oplagt at tage 10. klasse uanset, om den videre plan hedder gymnasial uddannelse, erhvervsuddannelse eller noget helt tredje. Selvom valget af 10. klasse kan virke som en konsekvens af, at Freja nu går i en skole uden eksamen, forholder det sig dog nok snarere omvendt. Freja går på en skole uden eksamen, fordi hun ved, hun alligevel skal i 10. og på HF. Freja har nemlig længe vidst, at hun ville på HF, og 10. klasse er derfor en del af planen på vejen mod en HF. Freja er nemlig overbevist om, at gymnasiet ikke rigtigt er noget for hende:

”Freja: Gymnasiet det er.. jeg tror, at det er lidt mere for de der personer, der er sådan lidt mere kloge og.. har sådan omkring de 7 til 12 i karakter og sådan..” (Bilag 6, side 135)

Der ligger en tydelig positionering i måden, hvorpå gymnasieelever omtales. Det er en bestemt type, der går på gymnasiet og det er en type, der ikke omfatter Freja. Det er tilsyneladende ikke det forhold, at Freja ikke får 12, der er afgørende – det afgørende er, at hun ikke er den *type*, der får 12. Det er muligt – og måske endda sandsynligt – at Freja gerne ville have højere karakterer (hvem vil ikke være klog?), men hun lægger en afstand til dem, som får de højere karakterer. Udsagnet er således et stærkt

udtryk for, at Freja identificerer sig som en bestemt person, samt at hun ønsker at markere sig selv som en bestemt type. Det vil sige, at hun gennem sit valg af ungdomsuddannelse får iscenesat sig selv som den type, hun er eller gerne vil være. Og i øjeblikket er Freja rimelig god, men altså ikke en af dem, der får de højeste karakterer.

Valget af HF som ungdomsuddannelse er ikke et udtryk for, at Freja ikke kender indholdet af uddannelsen:

”Freja: Altså jeg tænker, at det er.. jeg tænker lidt, at det er lidt som en folkeskole på en måde...altså.. jeg tænker lidt, at det er lidt som en folkeskole, bare lidt højere niveauer de..

I: Hvilke fag har man?

Freja: Man har nok dansk, matematik, engelsk, sådan biologi eller fysik sådan samfundsfag, geografi, tænker jeg.” (Bilag 6, side 143)

Udsagnet afspejler en ret god og klar forventning til, hvad hun vil møde på HF, men det afspejler også en meget stor usikkerhed – hun tænker meget, men ved ikke så meget. Usikkerheden er selvfølgelig også et udtryk for hendes generelle livssituation. Freja er netop flyttet til en ny by, startet i en ny klasse på en ny skole og flyttet fra sin ene forældres rammer til en anden forældres. Det er en situation, der ikke kan undgå at påvirke hende. Usikkerheden er imidlertid ikke kun til stede i forhold til indholdet af HF, men gælder også, når snakken går på ungdomsuddannelser generelt:

”I: Nu nævnte du to uddannelser, gymnasiet og HF..

Freja: Der er vist også noget, der hedder EUX eller sådan noget, den kan man vist også tage. Det er et eller andet med noget EUX eller ETX eller sådan noget.” (Bilag 6, side 135)

Vi kan derfor forstå, at Frejas valg ikke er sket gennem en proces, hvor hun har sat forskellige uddannelser overfor hinanden og tænkt fordele og ulemper ved de forskellige veje. Valget er snarere sket omvendt, idet hun først har valgt målet og dernæst vejen. Freja vil nemlig gerne være tolder og ser en HF som et middel til at nå målet.

4.6.2 Om råd og vejledning

Frejas forældre er stort set fraværende i Frejas fortælling. Eller rettere; de er ikke til stede direkte gennem Frejas valg. Begge forældre har en erhvervsuddannelse og ingen har tilsyneladende været særligt aktive i forhold til valget af den gymnasiale HF. Freja fortæller også, at hun ikke generelt er blevet præsenteret for ungdomsuddannelser i skolen eller andet steds.

”I: Hvor ved du det, du ved om uddannelse, fra?

Freja: Min far og min papmor, de har hjulpet mig... Vi har været sådan inde på nettet og søge, hvordan det er, at man skal blive tolder og sådan..” (Bilag 6, 151)

Her siger Freja faktisk direkte, at uddannelsesvalget ikke har været et spørgsmål om valg af ungdomsuddannelse, men derimod et spørgsmål om erhverv. Som en konsekvens af erhvervsvalget vælges ungdomsuddannelsen. Heller ikke valget af erhverv er dog et særligt underbygget valg, idet valget beror på nogle tv-udsendelser.

”Freja: Altså jeg kender faktisk ikke nogen, der går.. der er toldere eller sådan noget. Jeg har ideen fra at ved min mor, der så jeg tit sådan noget lufthavns noget,

hvor man ser, at de har de der narkohunde, som finder det i de der tasker, og sådan noget.. det er egentlig derfra, at jeg gerne vil være det.” (Bilag 6, side 139)

Freja fortæller altså, at hun vil være tolder, og at dette valg indebærer, at hun skal tage en HF. Hun er usikker på præcis, hvordan man bliver tolder, men forstiller sig, at der skal ske noget, efter hun er færdig med HF (Bilag 6, side 135). Der findes imidlertid ingen konkret uddannelse til tolder og en erhvervsuddannelse indenfor kontor kan ifølge uddannelsesguiden (www.ug.dk) være en udmærket vej til en stilling som tolder. Derfor er der ingen organisatorisk sammenhæng mellem Frejas valg af erhverv og hendes valg af ungdomsuddannelse.

Set i dette lys kan valget af erhverv i stedet forstås som et udtryk for, at den sårbare Freja søger en stærk identitet, og finder den i rollen som tolder. En rolle, der næppe bliver mindre stærk af at blive fortalt gennem fjernsynets redigerede virkelighed. Når Freja bruger tolder som en del af sin fortælling om sig selv, handler det derfor om at kunne skabe et stærkt narrativ om sig selv. Et stærkt narrativ som den sårbare unge kan bruges til at positionere sig selv i forhold til andre unge. Eftersom der ikke er nogen umiddelbar sammenhæng mellem erhvervet og uddannelsen, må forklaringen til uddannelsesvalget også findes et andet sted.

”I: Hvad vil det sige at blive voksen?”

Freja: Man har ansvar for.. altså.. som voksen har man ansvar for.. det har man ikke så meget som barn, der er det forældrene, der skal tage sig af barnet. Selvfølgelig skal barnet også selv hjælpe med ting, men det er sådan lidt forældrenes ansvar og sådan tage sig af.. at tage sig af os.” (Bilag 6, side 145)

At blive voksen handler således om at have ansvar og især at have ansvar for andre end sig selv. Egentlig sidestiller Freja begrebet voksen med begrebet forælder, men centralt står i alle tilfælde

begrebet ansvar. Med et mål om at blive tolder kunne Freja vælge flere forskellige ungdomsuddannelser, men HF giver hende muligheden for at udskyde de komplicerede valg. Hun kan vente til efter HF med at finde ud af, hvordan man egentlig bliver tolder, men hun kan også udskyde voksenlivet og det ansvar, der følger med. Hun kan i stedet holde fast i et ungdomsliv, hvor man måske nok skal udvikle sig og studere, men hvor man ikke konstant pålægges et ansvar for sig selv og andre.

5. Sammenfattende analyse

Indledningsvis stillede jeg spørgsmålet ”I hvilket omfang oplever unge valget af uddannelse som et valg af identitet?” Spørgsmålet giver anledning til at se nærmere på tre begreber; ungdom, uddannelse og identitet, da de er centrale for spørgsmålet.

5.1 Ungdom

Når man spørger respondenterne, hvorvidt de føler sig unge, svarer de prompte ja. At kunne identificere sig selv som ung er øjensynlig af stor betydning for dem. Men når man beder dem beskrive, hvad begrebet ungdom dækker over, kommer svarene noget mere tøvende, og der antydes en kompleksitet. I første omgang forbindes ungdom måske med transition – med broen mellem barndommen og det voksne liv:

”Ungdom forstås ofte som en overgangsperiode, der skyder sig ind mellem barndommen og voksenalderen. Man tager afsked med barndommen og forberedes på det voksenliv, der uvægerligt ligger forude” (Sørensen, side 8)

Sådan har vi hidtil opfattet begrebet – som noget der var tidsmæssigt afgrænset imellem barndommens leg og voksenlivets alvorlige arbejde og byrder. Alene udtrykket ”uvægerligt” antyder, at voksenlivet ikke er noget entydigt positivt at se frem til. Dels kommer den og afbryder det dejlige ungdomsliv, men den kommer også uanset, om vi vil den eller ej. Illeris beskriver, hvordan denne traditionelle opfattelse af begrebet gradvist er blevet udvidet. Fra at have været et par dage omkring en persons konfirmation til at strække sig over længere og længere tid. Men selve opfattelsen af ungdom som noget periodemæssigt har holdt ved.

Men denne forståelse af begrebet bliver udfordret, og det er heller ikke sådan, respondenterne beskriver begrebet. Freja parrer dog ungdom med begrebet teenager og sidestiller det dermed med en

bestemt periode i ens liv, en fase som man objektivt kan tilhøre eller ikke. På den måde lægger hun sig i en mere traditionel forståelse af begrebet.

Men for de øvrige knyttes ungdom mere sammen med en bestemt måde at opføre sig på, end med en bestemt alder. Man er så ung, som man føler sig, eller måske snarere så ung, som man opfører sig. For deres beskrivelser handler mere om, hvad man foretager sig som ung og om, hvordan man føler sig. Herved antydes også et fokus på det ydre – på fremtoningen som det centrale. Det er ikke det indre følelsesmæssige, der er i fokus, men derimod det ydre – handlingen. Ganske vidst er kendetegnet ved at være ung, at man ikke har et stort ansvar, men ansvaret kommer til udtryk gennem handlinger; at passe et barn, at stå op om morgenen, at passe et arbejde osv.

Selv ens forældre kan betegnes som unge, hvis de ser en bestemt film eller en bestemt tv-serie (Birk), og Emil vil vedblive at være ung, ”så længe han stadig makker i ting”. På den måde kan de unge have forskellige beskrivelser af, hvad ungdommen konkret indeholder, men fælles er, at det er noget tidløst og noget ydre – noget handlingsorienteret. Optagetheden af ungdommen som noget, der kan være til stede alle steder, kan siges at være en del af en generel diskurs.

”Ungdommen er blevet et samfundsmæssigt ideal, de fleste higer efter at imødekomme” (Sørensen, side 9)

Og det er vel at mærke et ideal, vi kan nærme os uanset alder. For uanset hvor gamle respondenterne bliver, søger de at fastholde deres ungdom.

5.1.1 Idealet

Selvom ungdom er blevet et ideal, er det langt fra ideelt at være ung. Det antydes, at det ikke blot er de unge, der gerne vil være unge, men andre grupper vil også være med. Og når ungdom er forbundet

med at se bestemte tv-programmer' eller at skrue i biler, kan voksne også dele idealet om den evige ungdom. Men i og med at der er tale om et ideal, bliver det også til en utopisk forestilling, en drøm, der aldrig helt kan nås.

Ud over at ungdommen ikke længere er begrænset tidsmæssig, har den heller ikke nogle snævre geografiske referencepunkter – den er allestedsnærværende. I hvert fald for Diana, der sammenligner sin situation med andre unge i Tyskland, Rusland, eller Ukraine uden at reflektere over forskellene i samfundene. Heller ikke de øvrige respondenter knytter deres plan sammen med specielle geografiske referencepunkter.

Det geografiske kan accentueres gennem Sørensen, der finder, at ungeidealet ofte er forbundet med storbyen, og at især unge piger er negative over for de mindre byer (Sørensen, side 131). Anja er meget optaget af muligheden for at leve i en større by, men de regionale målsætninger kommer ellers ikke rigtig til udtryk i denne undersøgelse. Måske fordi respondenterne alle kommer fra mellemstore provinsbyer.

Der er dog også en sammenhæng mellem ungdomslivet og livet under uddannelse. Ofte sidestilles studiemiljøet på den gymnasiale uddannelse eller den videregående uddannelse med det at være ung. Omvendt er det også vanskeligt at identificere sig som ung, når man går på en erhvervsuddannelse. Ungdommen forsvinder i de faste mødetider, samarbejdet med voksne og en chef, der kan røvrende en. Diana fortæller, hvordan det kan være ligegyldigt, hvor man studerer (storby, eller mindre by), blot man studerer. Her kan man næsten sige, at hvis bare man studerer, så er man ung. Og det vigtigste i livet er at være ung, for det er den bedste tid, man har. Så betyder det mindre hvor i verden, man er ung. Og det er måske her, geografien alligevel sætter sig igennem som en begrænsning. For mens

provinsen kan rumme fornuftige muligheder for erhvervsuddannelser, er mulighederne for videregående uddannelser begrænsede. Der må de unge søge mod storbyen, der lokker med de videregående uddannelser og det deraf følgende ungdomsliv. Og da det liv er idealet, og skal fastholdes i mange år fremover, er det nødvendigt at tænke storbyen ind i sin plan.

Gennem synet på det ideelle ungdomsliv kan vi også afkode, hvad de unge stræber efter, og se, hvordan deres liv ser ud. Hvis idealet er en frihed fra ansvar, kan det tyde på, at man oplever et stort ansvar. De unge har travlt med at skulle finde ud af, hvem de er, og da de ikke længere kan finde sig selv via tradition, må de selv finde deres rolle og argumentere for deres valg. Og måske er det det sidste, der kommer tydeligst frem hos respondenterne, der er blevet selvreferentielle. Vi kan altså ane konturerne af en ungdom, der er presset af at skulle vælge uddannelse og venner, og som selv holdes ansvarlige for deres valg.

For at de selv ser sig som ansvarlige for deres situation er ganske tydeligt. Selv Emil, der qua sin manglende 9. klasses eksamen har et meget begrænset antal valgmuligheder, oplever sin situation som en konsekvens af sine valg. Han kunne jo bare vælge at tage fag på aftenskole, og dermed afviser han sine egne erfaringer med uddannelse og sine udfordringer i forhold til uddannelsessystemet. Her ligger der et vigtigt paradoks i ungdomsbegrebet: Ungdom er sidestillet med mangel på ansvar, men ikke desto mindre bærer du selv ansvaret for dit liv. Paradokset kan aflæses som en indre/ydre skala, idet man måske nok har lov til at opføre sig ansvarsløst (ydre), men man bærer selv ansvaret for sin situation. Her ser vi igen fokuset på og optagetheden af det ydre, mens det indre er noget, man må tage med.

5.2 Uddannelse

Er et højskoleophold en uddannelse? spurgtes en af de unge. I første omgang svares der nej, men efter nærmere overvejelser kommer den unge Birk i tvivl. På højskole lærer man jo nye ting, og man bliver klogere på sig selv, så måske er det alligevel en uddannelse. Svaret indkapsler dualiteten i begrebet uddannelse. Uddannelse handler både om at udvikle faglige kompetencer, men også om at udvikle sig som menneske – at blive den, man gerne vil være. Birks tøvende svar afspejler også de unges egne uddannelsesprojekter, som i første omgang er relateret til det faglige aspekt. At dygtiggøre sig med henblik på at komme ud på arbejdsmarkedet beskrives som den primære årsag til at tage en uddannelse. At ungdomsuddannelserne både rummer et fagligt sigte og et dannelsesprojekt, fremgår også af de institutionelle beskrivelser i form af uddannelsernes bekendtgørelser. Som her fra erhvervsuddannelserne:

”Stk. 2. Dette uddannelsessystem skal tilrettelægges således, at det i videst muligt omfang er egnet til at...

3) bidrage til at udvikle de uddannelsessøgendes interesse for og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund og bidrage til deres personlige udvikling”

(Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser)

Selvom de unge primært beskriver uddannelsessystemet som noget, der er forbundet med deres karriere, bruger de dog også uddannelserne til at skabe sig selv som person. De tager på efterskoler og højskoler, og de flytter grundskoler for at blive andre mennesker. Men den personlige udvikling bliver en sidehistorie til hovedhistorien om at få bedre karakter, eller blive bedre til at læse og regne. For det er den sidstnævnte historie, de unge fortæller, når lærere, kammerater og familien spørger om, hvad deres plan er.

De unge er nemlig meget bevidste om, hvordan de er, og de ved, at de er formbare. Når Birk tager på højskole, eller Anja tager på efterskole, er det fordi, de ønsker at ændre sig selv. De er i færd med at skabe deres egen fremtoning som et bevidst valg. Når de fortæller det i interviewene, er det nærliggende at forestille sig, at også selve målet med deres uddannelse indeholder samme dobbeltmål. Med Per Schultz Jørgensens ord kunne man sige, at de unge er i færd med konstruere deres egen identitet (Jørgensen, 2002). At de unge skaber sig selv er naturligvis paradoksalt, for hvordan kan man forme sig selv, når man altid vil være en del af sig selv? De unge arbejder med deres personlighed på linje med, at de arbejder med deres faglige kompetencer. Men de er mere åbne for at fortælle om den faglige udvikling, end de er om de personlige udviklingstrin. Måske er det de unges sårbarhed, der kommer til udtryk, når de former deres egen identitet, men ikke vil fortælle omverdenen om deres planer.

Når de beskriver sig selv i forhold til uddannelsessystemet, tager de hele deres person med ind i beskrivelsen. De bruger uddannelsessystemet til at forme sig selv, ligesom uddannelsessystemet også kommer til at symbolisere forskellige aspekter ved ungdomslivet. For ungdomslivet og de gymnasiale uddannelser er tæt forbundet, og det er svært at være ung og i en erhvervsuddannelse. I de gymnasiale uddannelser leves ungdomslivet sammen med andre unge, og der ligger ikke de forpligtigelser, som arbejdslivet og erhvervsuddannelserne indeholder. Når Anja holder fast i sin erhvervsuddannelse, bliver det nødvendigt for hende med en støtteforklaring. Hun er ung ligesom andre unge, men hun prioriterer anderledes, fortæller hun. Ligesom Emil fastholder hun et ungdomsnarrativ gennem sin definition af begrebet. For dem begge er ungdomslivet også frakoblet det ungeliv, der leves i byerne, og Emil ser da også sig selv som en, der bliver boende på landet. Igen bruger de en definition, der gør det muligt for dem at kunne blive ved med at identificere sig som ung, også når de bliver voksne.

Når man spørger til de unges tanker om fremtiden, har de nogle ret klare og langsigtede planer i forhold til erhvervslivet, men ikke i forhold til familielivet. Flere af planerne rummer dog huller eller forhold, som de ikke har sat sig ind i. Carl forbinder sit valg af HF med et krav om gymnasiale fag til politiuddannelsen og (mest udpræget) ser Freja HF som adgangsgivende til et job som tolder. For dem begge gælder dog, at der ingen sammenhæng er mellem den gymnasiale uddannelse og deres ønske om en videregående uddannelse. Hvis man læser om tolder på ug.dk, foreslåes en erhvervsuddannelse som den mest oplagte. Når Carl og Freja alligevel laver koblingen mellem deres langsigtede plan og den gymnasiale uddannelse, virker det derfor mere som en legitimering af deres valg af HF. Sat på spidsen handler deres valg af HF sikkert mere om den personlige drøm om det frie ungdomsliv, end det handler om en faglig udvikling. Men det er det faglige mål, der trækkes frem, når valget skal begrundes.

Når det er sagt, er det bemærkelsesværdigt så mange af de unge, der planlægger at tage flere uddannelser. Carl skal ikke bare være betjent, han skal også nå at blive ejendomsmægler, Birk ender sikkert som lærer (som sin mor), Anja skal blive butikschef, og selv Emil, der tidligere hadede skolen, forestiller sig et liv, hvor man hele tiden skal tage flere uddannelser. Den polske sociolog Zygmunt Baumann beskriver den nye modernitets borgere som evige forbrugere. De unge er forbrugere af et uddannelsessystem, som de bruger i det omfang, de mener, de kan drage fordel af det. Det kan genfindes fleres steder hos denne undersøgelses unge. De plukker i udbuddet af uddannelser, som de bruger for at kunne komme videre i deres liv og karriere. Men de unge er også evige rejsende, for en ting

”... som selv de mest garvede og kvalitetsbevidste mestre i kunsten at vælge ikke kan vælge, er det samfund de fødes ind i – og dermed er vi alle på farten, enten vi kan lide det eller ej.” (Baumann)

Baumanns pointe er, at når rejsen er det uomtvistelige fundament for samfundet, kan vi enten være turister eller vagabonder. I forhold til de unge og uddannelserne kan de vælge mellem enten at forbruge positivt og udnytte mulighederne, eller blive vagabonder, der tvinges ind i forskellige uddannelser som evige rejsende. Eftersom man hellere vil fremstå som turist end som vagabond, tillemper fortællingen til idealet. Reelt er Emil at betragte som en vagabond, der er tvunget til at vælge den uddannelse, han kan få, men han beskriver sig selv som en turist, der selv vælger sin destination. For der kan være stor forskel på den historie, man fortæller, og det liv, der leves. Det kommer også tydeligt frem hos Anja, der fortæller, hvordan det er en familieværdi at holde fast og blive ved, men samtidig netop har afbrudt en uddannelse og skiftet skole i sin anden uddannelse. På den måde er der stor forskel på de unges fortælling om sig selv og deres reelle position.

5.3 Identitet

Begrebet identitet handler om at definere sig selv som menneske. Identiteten bliver svaret på spørgsmålet; ”Hvem er du?”. Fremkomsten af identitet knyttes som regel sammen med perioden, hvor vi overgår fra barn til voksen. Begrebet stammer fra det latinske idem, der betyder gentagelse, eller ”det samme”. Det vil sige, at der i identitetsbegrebet ligger forestillingen om, at identiteten skabes ved, at vi gentager os selv. At vi agerer på nogenlunde identiske måder over tid, og at det er denne gentagelse, der på én gang former og viser vores identitet. Men respondenterne bruger ikke deres fortid, når de skal forklare og beskrive, hvem de er. De vælger ikke deres karriereplan ud fra en retrospektiv analyse af, hvem de er som personer – hvordan deres identitet er bygget op.

Det er paradoksalt at tale om identitet som noget, man selv skaber, fordi begrebet i sig selv antyder, at det er noget, der skabes som en konsekvens af gentagelsen – af erfaringen. Anja forsøger ganske vist at bruge sin familie til at definere sig selv og læner sig her op af den traditionelle forståelse af identitet. Men det er tydeligt, at hun plukker værdier fra familiehistorien og tillægger dem sin egen betydning. Det endda i en sådan grad, at historien ikke helt hænger sammen med hendes virkelige virkelighed, hendes sande erfaring, hendes identitet. For eksempel fortæller hun, at i hendes familie er det en værdi, at man afslutter det, man går i gang med. Der er ikke en direkte korrespondance mellem de værdier, hun beskriver som sine, og de værdier, hun reelt lever efter. Sidstnævnte ville sikkert være noget i stil med, at man ikke skal være et sted, man ikke kan lide at være, eller at man skal være et sted, der gør en glad.

Det ”senmoderne menneskes selvforståelse holdes sammen af dets opfattelse eller fortælling om sin livshistorie” (Illeris side 52). Man kan sige, at når de unge er tvunget til at identificere sig selv, bliver det muligt (og nødvendigt) for den enkelte selv at skabe sin personlige sammenhæng i sin livshistorie. Det er tankevækkende så lille en rolle, de unges fortid spiller, når de forklarer deres valg. Man oplever ikke Diana bruger sin fortid fra Armenien eller sin nutid som immigrant som begrundelse for sine valg i nutidens Kolding. Tværtimod sidestiller netop Diana erfaringer gjort af andre unge i Rusland eller Tyskland med sine egne, og gør dem til en del af hendes egen fortælling.

Når identitet hænger så tæt sammen med erfaring, og erfaring tilsyneladende spiller så lille en rolle for de unge, kan det hænge sammen med forandringer i samfundet. Man kan sige, at i et samfund, hvor der sker mange forandringer, bliver selve identitetsbegrebet udfordret (Illeris side 49).

”Identiteten er et resultat af stadige refleksive processer, hvor man konstruerer og rekonstruerer sin selvopfattelse i lyset af de impulser, man får fra omgivelserne”

(Illeris, side 52.)

På den måde åbner Illeris for en lidt bredere forståelse af begrebet, da identitet ikke blot er noget, der vokser frem af sig selv. At refleksionen gøres til en del af identitetsdannelsen, er ikke en afvisning af identiteten som begreb, men blot en nuancering af begrebet. Men en nuancering, der forekommer nødvendig i et senmoderne samfund, og i hvert fald virker nødvendig for at forstå denne undersøgelses respondenter.

Når de unge i denne undersøgelse skal definere sig selv, har de brug for en identitet, der ikke er temporær. De søger at beskrive sig selv på en måde, så beskrivelsen ikke kun indeholder elementer fra deres nutid. Men de bruger ikke deres fortid, deres samfund eller deres familie til at identificere sig selv. De bruger derimod fremtiden, målet for deres karriere, som et led i fortællingen om, hvem de er. Men valget fremstår ofte urealistisk, da de ikke meningsfuldt kan definere deres identitet ud fra en ukendt fremtid.

”Fremdriften ligger ikke i spørgsmålene ”hvem er jeg?” og ”hvorfra kommer jeg?”, men i spørgsmålene ”hvad kunne være bedre for mig?” og hvor vil jeg gerne hen?”

(Illeris, side 55).

6. Konklusion

Denne undersøgelse peger på, at det er lidt misvisende at spørge, om de unge bruger valget af uddannelse til at vælge identitet. Identitet er nemlig ikke noget, man selv vælger, men noget der kommer i form af gentagelse i det levede liv. Identiteten antyder en indre kerne, der ligger i kernen af det enkelte individ, hvorfor man dårligt kan tale om, at individet vælger sin identitet. Det er blevet sagt, at det eneste konstante i samfundet i dag er forandringen, og derfor er det i bedste fald problematisk at tale om gentagelser. På den måde kan det også hævdes, at identitetsbegrebet ikke længere giver samme mening, som det tidligere har gjort. Identitet forstået som en fast uforanderlig kerne kan man heller ikke finde hos respondenterne i denne undersøgelse. Men de vil gerne have et langsigtet mål at stræbe efter, som de bruger til at identificere sig med.

Tese 1) Valget af uddannelse sker ud fra en forestilling om den identitet, der følger med

Man må sige, at de unge ikke vælger uddannelse ud fra et ønske om at få en bestemt identitet. Men de træffer deres valg ud fra nogle bestemte idealer, som de mener at finde i den pågældende uddannelse. Her tæller ungdomsidealet særdeles stærkt, hvilket får flere af de unge til at vælge en boglig uddannelse, da erhvervsfaglige uddannelser kan forbindes med fravær af ungdom.

Tese 2) Uddannelsesvalget er ikke kun et valg af uddannelse, men også et erhvervsvalg.

Idealet rækker langt ud i de unges fremtid, og indeholder også forestillinger om deres fremtidige erhverv. Derfor handler uddannelsesvalget også om nogle stærke idealer, der er tilknyttet bestemte erhverv. Idealerne kan enten være skabt i samfundet, men de unge kan også gennem deres eget narrativ forstærke et ideal ved et erhverv.

Gennem et fokus på mulighederne for videreuddannelse skabes der mulighed for at fastholde ungdomsidealet til langt ind i de voksnes rækker. Derfor tillægges videreuddannelse stor betydning, når erhvervsvalget skal begrundes. For ungdomslivet slutter, når arbejdslivet begynder. Derfor kan man finde to forskellige positioner i forhold til ungdom afhængig af, om man går i gang med en boglig uddannelse eller en erhvervsfaglig. Unge, der ikke er i det boglige uddannelsessystem, positionerer sig gennem et ungdomsideal, der giver dem mulighed for at fastholde tilknytningen til ungdomsgruppen på trods af, at de bevæger sig ind i arbejdslivet.

Selvom de unge ikke sigter mod en bestemt identitet, er det dog klart, at de på mange måder bearbejder sig selv gennem uddannelsessystemet. Det sker ved at sætte sig selv i situationer, hvor bestemte kompetencer udvikles. Det handler om sociale færdigheder, hvor man må arbejde med sig selv, så man bliver udadvendt og ikke er genert. På den måde arbejder de unge med deres identitet gennem uddannelsessystemet - frem mod deres ideal.

For de unge lader ikke til at skelne klart mellem uddannelsessystem, arbejdsmarkedssystem og samfund. I første omgang kan man sige, at de sidestiller et godt liv med en god placering på arbejdsmarkedet, men de forestiller sig ikke en verden, hvor de på et tidspunkt er færdige med uddannelsessystemet. De systemer vil blive ved med at være vævet sammen i den fremtid, som de kan forestille sig, og som de bruger til at identificere sig med.

7. Litteraturliste

Aftale om Bedre og mere attraktive erhvervsuddannelser 24. februar 2014 (2014)

Undervisningsministeriet

Andersen, Johannes (2015) *Unge skal vælge selv – om aktuelle ungdomsstrategier* i Anne Knudsen og Carsten Nejst Jensen (red.) *Ungdomsliv og læreprocesser i det moderne samfund* Billesø og Baltzer

Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser (2015) <https://www.retsinformation.dk/>

Bekendtgørelse af lov om vejledning om uddannelse og erhverv samt pligt til uddannelse, beskæftigelse m.v. (2014) <https://www.retsinformation.dk/>

Bekendtgørelse om uddannelsen til 2-årigt hf (2013) <https://www.retsinformation.dk/>

Berlingske tidende <http://www.b.dk/nationalt/ulla-toernaes-vil-have-flere-til-at-uddanne-sig-til-et-job-13.03.16>

Baumann, Zigmunt (1999) *Turister og vagabonder* i Zigmunt Baumann *Globalisering* Hans Reitzels forlag

Danmarks evalueringsinstitut (2015) *UU-brugerundersøgelse 2015*

Hansen, Erik Jørgen (2003) *Uddannelsessystemerne i sociologisk perspektiv* Hans Reitzels forlag

Hansen, Jan Tønnes (2015) *Identitet og integritet: Aspekter ved unges identitetsdannelse i en kulturel frisat samfundsepoke* i Anne Knudsen og Carsten Nejst Jensen (red.) *Ungdomsliv og læreprocesser i det moderne samfund* Billesø og Baltzer

Hf – profil og funktion – En analyse af hf-kursister på toårigt hf (2014) Danmarks evalueringsinstitut

Hutters, Camilla (2004) *Mellem lyst og nødvendighed – en analyse af unges valg af videregående uddannelse* Roskilde universitetscenter

Illeris, Knud m.fl. (2005) *Ungdom, identitet og uddannelse* Roskilde universitetsforlag

Jacobsen, Bo med flere (2007) *Videnskabsteori* Gyldendal

Jørgensen, Per Schulz (2015) *Kultur og identitet* i Anne Knudsen og Carsten Nejst Jensen (red.)

Ungdomsliv og læreprocesser i det moderne samfund Billesø og Baltzer

Jørgensen, Per Schulz (2002) *Den konstruerede identitet* i Ole Løw og Etik Svejgaard (red.)

Psykologiske grundtemaer (2002)

Larsen, Lene (2005) *Identitet: Biografisk konstruktion og socialisation* i Siig Anders Andersen, med

flere (red) *Livshistorisk fortælling og fortolkende socialvidenskab* Roskilde universitetsforlag

Moos-Bjerre (2014) *Undersøgelse af studievalg 2014 – Styrelsen for videregående uddannelser*

Nielsen, Peter (2007) *Produktion af viden – en praktisk guide til samfundsvidenskabelig metode*. Nyt teknisk forlag

Rasmussen, Palle (2006) *Social reproduktion og modernisering – To sociologiske perspektiver på*

valg og vejledning i Brian Kjær Andreasen og Merete Giehm-Reese Viborg (red.) *Perspektiver på vejledning* PUC

Statistik over tilmelding til ungdomsuddannelserne 2015 for 9. og 10. klasse (FTU) www.uvm-dk

28.02.16

Sørensen, Niels Ulrik og Mette Pless (red.) 2015 *Brydninger i ungdomslivet* Aalborg

universitetsforlag

Ziehe, Thomas (2015) *God anderledeshed* i Anne Knudsen og Carsten Nejst Jensen (red.)

Ungdomsliv og læreprocesser i det moderne samfund Billesø og Baltzer